

**Kommentarer till 21 aforismer
av Vilhelm Ekelund**

Förord

”Från alla världens håll och kanter komma beskäftiga herrar rännande till Goethe med ett hav av – bläck. Men sade han något till detta herrskap? Vi ha inte hört.” *Vilhelm Ekelund, Metron (1918)*

Tanken på att omvandla mitt engagemang för Ekelunds aforismer till kommentarer handlar dels om att jag helt enkelt ville tränga lite djupare in i det som sker i aforismerna, undersöka varifrån den där starka kraften kommer som Ekelund ibland lyckas injicera rakt in i läsarens vener. Dels handlar det om en känsla av att det finns nya upptäckter att göra i Ekelunds tankelandskap, vyer som tidigare blivit förbigångna, inbördes samband mellan olika tankegångar som kanske förbisetts.

Den gemensamma nämnaren för dessa tjugoen aforismer är alltså min egen högst subjektiva uppskattning av dem. De spänner över drygt 30 år av Ekelunds författarskap och över flera olika tankemässiga teman. Det förtjänar att påpekas att den Ekelundbild som här tonar fram naturligtvis påverkas av att det just är verkligt starka, användbara aforismer som valts ut. Det är ingen rättvis eller balanserad bild av Ekelund som ges - utan en för mig användbar. Dessutom har just de här aforismerna det gemensamt att de rymmer en relativt lättåtkomlig kraft. Det är för det mesta kortfattade aforismer som snabbt bygger upp och bränner av en kraftfull formulering – och en genomgående fråga blir: Hur åstadkommer Ekelund denna kraft? Vad innehåller den? Med målet inte att dissekera och plocka sönder denna kraft, utan spänna upp den, få den att bli tydlig och rymlig.

Liksom Ekelunds aforismsamlingar är att betrakta som brukslitteratur, litteratur som med fördel kan användas ”när hjärtat brister och ett stort oskrymtat krav gör sig gällande”, som C. J. L. Almqvist uttrycker saken, så är även dessa kommentarer mer tänkta att brukas än studeras. Förhoppningsvis rymmer de därmed också lite mindre av ”ordskrammel” i Ekelunds mening och mer av användbara insikter.

Nr 1. Produktivitet – att ingenting göra

”Konsten är en perversitet säger filistern. Det normala är ju hans egen feta borgartillfredsställelse. Det produktiva kommer ur brist. Ja – det produktiva kommer ur den geniala förmågan att *alltid* känna brist, att hellre ha hela helvetet i sitt bröst och skapandets jubelångest än vara lycklig.”

Antikt ideal (1909)

Att vara produktiv är för Ekelund något självklart positivt, men märkligt nog kan detta att vara produktiv i Ekelunds värld innebära att bara finnas till, utan att till synes åstadkomma någonting alls som skulle kunna kallas för en produkt. Man åstadkommer helt enkelt ett liv, det är produkten. Och ju mer levande, desto mer produktiv. I den postumt utgivna samlingen självbiografiska anteckningar, "Hemkomst och flykt", skriver Ekelund apropå flit: "Flit! För mig ställer sig saken så, att hvar stund jag är lugn betraktar jag som en vinst. Är jag klar och ren, är jag flitig - om jag också bara står och tittar ut genom fönstret."

Att bara vilja leva utan att göra något "riktigt", det kan kanske vara lite svårt att förstå sig på - och då sätter vi dit stämpeln "mystiker". Att bara vilja leva framstår som mystiskt. Den här synen på produktivitet - och flit - placerar Ekelund hos mystikerna i en tradition tillsammans med bland andra Mäster Eckhart. Men det är förstås utifrån vår västerländska synvinkel. Ekelund går inte självmant in i fällan "mystiker" utan utmanar vår begreppsvärld genom att ta ordet produktivitet och använda det efter sina preferenser. "Mystikens öfverensstämmande med villkoren för produktivitet, för andligt lif: detta är, eller skulle vara, min egentliga ställning, principen för mina bemödanden, i studier, lif och dikt", skriver Ekelund.

Kanske Ekelund vill undersöka om produktivitetsbegreppet tål att vidgas till att omfatta något mer och annorlunda än det vi vanligen menar med produktivitet? Kan man använda det med syftning på detta "att verkligen leva" som en produkt? Det är ett direkt underkännande av en av grundstenarna i vårt samhälle. Helst vill vi att mystikern ställer sig med ryggen åt oss, självmant drar sig undan i avskildhet och låter oss som väljer att producera verkliga produkter ta hand om verklighetsbegreppet. Det är här hos oss i produktionen som

verkligheten skapas, det är vi som lever i den verkliga världen. Men Ekelund bejakar mystikerns icke-handlande, samtidigt som han håller dörren öppen för en annan syn på produktivitet, en annan syn på värde och tid.

Hur blir man produktiv i Ekelunds mening? Hur håller man sig verkligt levande? Vilka mekanismer är verksamma här? Vilka hot mot den verkliga produktiviteten kan man spåra? Det här är frågor som livet igenom intresserar Ekelund. Med aforismens hjälp försöker han hitta formuleringar som kan sätta fingret på produktivitetens källa, som kan iscensätta verklig livfullhet.

Liksom många andra konstnärligt verksamma människor anade Ekelund ett samband mellan brist och produktivitet. Man kan tänka på Karin Boyes ord om "den mätta dagen" som paradoxalt nog skulle vara sämre, mindre, än "en dag av törst". Gunnar Ekelöf talar i sin essä "En outsiders väg" från 1940-talet om "människor som är födda till brist, som alltid kommer att ha en känsla av att någonting väsentligt fattas och ett begär att göra sig av med allt det oväsentliga för att lättare kunna ta reda på detta något". Och Ekelöf tillägger: "Brist i denna, allmännare bemärkelse är den enda jordmån på vilken konstnärligt arbete kan växa."

I den bejakade bristen och saknaden finns en djärvhet och ett mod som kan få undret att ske, ur denna bejakade tomhet kan en intensiv närvaro komma oss tillmötes. Och omvänt: i överflödet gömmer vi oss för livet, i den alltför stora tryggheten, i det välordnade, borgerliga livet kan visserligen finnas en "lycka", men vägen till verklig närvaro, till omedelbar uppskattning av ögonblicket är längre och svårare.

Från de flestas synvinkel är denna strävan efter brist rena galenskapen - "Konsten är en perversitet säger filistern" - naturligtvis, eftersom den vanliga medborgaren just eftersträvar trygghet och tillfredsställelse.

Problemet med bristen är att denna känsla är svårfångad och av människan själv ständigt motarbetas. Att känna brist upplevs förmodligen innerst inne av alla människor som en perversitet. Det är inte helt normalt att gå omkring och försöka känna brist när man istället kan försöka skapa trygghet runt omkring sig. Det blir en ständig kamp att försöka undvika borgartillfredsställelsen och istället uppnå känslan av brist, att inte luras tillbaka in i överksam tillfredsställelse. Ekelunds aforism är skriven som för att påminna

honom själv om bristens nödvändighet, han känner kanske ett slags inre hot att själv dras tillbaka in i trygghetstänkande och bedrägligt lugn och därav, möjligen, den lite hätska tonen. Fast den undertryckta ilskan som man kan ana i aforismen kommer naturligtvis också av att outsiders Ekelund i viss mån känner sig hotad till det yttre av borgarens nedvärderande blickar. Ekelund försöker med aforismen vända på begreppen och få det till att det i själva verket är borgaren som är improduktiv och överksam, och konstnären är den som verkligen lever och gör något.

Ordet produktivitet får i Ekelunds aforism bära upp det positiva, det eftersträvansvärda. Men hur skulle en strävan efter brist kunna leda till produktivitet, till aktivitet och livslust? Blir vi inte snarast deprimerade av brist och saknad? Var finns kopplingen mellan brist och produktivitet? Kanske nyckeln ligger just i att bejaka bristen, istället för att fly den? Vad är brist om inte ett slags tomhet? Att eftersträva tomhet och därur hämta kraft och samlad närvaro är något som utförs dagligen av zenbuddister världen över. Man sitter en stund i den tidiga gryningen och tänker på ingenting, låter bara andning och tankar komma och gå. Att nollställa sig och nå kontakt med tomheten, med det som inte finns, med icke-varat. För zenbuddhisten är tomheten det skapande elementet, den viktigaste delen av all aktivitet och alla ting. I "Boken om Tao", som också är relevant för zenbuddister eftersom den japanska zenbuddismen är en vidareutveckling av den kinesiska taoismen, kan man läsa: "Trettio ekrar förenas i hjulets nav/ det är hålet i mitten som gör det användbart. Forma lera till ett kärl/ det är tomrummet som gör det användbart./ Skär till dörrar och fönster på huset/ det är hålen som gör det användbart.// Därför kommer värdet av vad som är där/ men nyttan av vad som inte är där."

Ur denna kontakt med intigheten blir det lilla man har omkring sig mycket nog. Plötsligt kan man nå kontakt med en känsla av att bara finnas till som är mycket nog. Och man sätts i rörelse, får lust att leva och ett produktivt sinnelag i Ekelunds mening.

Men kan vi verkligen kalla borgartillfredsställelsen för överksam? Utför inte borgaren ofta verkliga stordåd i sin strävan efter trygghet? Är det inte denna strävan efter trygghet som bygger städer, skolor och sjukhus och för mänskligheten framåt? Jo, kanske, men liksom Ekelunds "produktivitet" inte i första hand har med arbetsresultat att göra, har inte heller ordet "överksam" med

brist på arbetsresultat att göra. Ekelund kan indirekt påstå att borgaren inte är produktiv - och alltså överksam - bara för att han med detta syftar på en speciell form av produktivitet, av verksamhet. Nämligen att verkligen leva. Lever gör den som befinner sig i brist, det vill säga i tomhetens omedelbara närhet. Att verkligen leva är att föra dagen över från tomheten, från icke-varandet, in i det varande. Det är förmodligen vad Ekelund syftar på med verksamhet och produktivitet - och i det avseendet är borgaren i all sin tillfredställda lycka överksam.

Att verkligen vara, att verkligen leva och ge liv - då kan t.o.m. lyckan komma i andra hand och man kan komma att föredra "skapandets jubelångest" framför denna feta "borgartillfredsställelse".

Nr 2. Att alltid redan veta

”Den produktiva
levnadsmaximen: var
övertygad om, att du vet
icke en tusendel av vad
du i grunden vet. *I
grunden*. Du är vid
källan. Alltid. Din själ är
ju öppen åt evigheten –
så snart den vill.”

*Böcker och vandringar
(1910)*

Det här är en aforism som ger uttryck för en för vårt samhälle och vår kultur ovanlig syn på kunskap: inte som något man erövrar genom hårt arbete – utan som något man redan har. Det låter provocerande. Kan detta med ”en tusendel av vad du i grunden vet” ha något med hjärnforskarnas tal om att vi bara använder en bråkdel av vår hjärnkapacitet att göra? Knappast. Uttrycket ”Din själ är ju öppen åt evigheten” pekar snarare åt religionens håll. Fast frågan är vilken religion?

Ekelund lånar ordet ”produktiv” från industrin som ett exakt uttryck för kraft och växande, dvs han väljer att bruka ett kraftuttryck som dagens människor förstår. Fast det handlar inte om hög produktivitet vad gäller tillverkning av en eller annan produkt. Utan: "Den produktiva levnadsmaximen" = den maxim som sätter dig i rörelse och fyller dig med kraft, som gör dig i stånd att verkligen leva.

Vad skulle det kunna vara för maxim som åstadkommer detta? Den centrala bilden i den här aforismen är den av en källa, en porlande frisk källa vars existens vi måste upptäcka på nytt och på nytt. "Du är vid källan. Alltid." Vi måste upptäcka att vi redan är där. I "Boken om Tao" heter det med en liknande formulering: "Utan att blicka ut genom fönstret kan vi skåda himlens Tao".

Kanske är det detta som gör att Ekelunds aforism inger kraft och hopp? Den är skriven för den som likt Ekelund själv har känt sig ganska vilsen i en kravfylld värld: ju mer man lär sig, desto mindre vet man - desto mer förstår man vad man inte vet. Man kan aldrig lära sig tillräckligt om något, informationen sköljer över oss och man kan lätt bli förvirrad och inte riktigt greppa varken den eller sitt eget liv.

Vi har en tendens att förlägga kunskap både om vår omvärld och om oss själva någon annanstans, "där borta", utom räckhåll. Vi är dessutom uppvuxna

med mål att kämpa för och en tanke om att man måste göra sig förtjänt av en viss position genom hårt arbete. Att bara vara där, vid källan, helt utan att ha kämpat sig dit, utan att ha gått stegvis igenom en skola och utan att stegvis ha stigit i graderna - det är inte helt i sin ordning. Vad består källan av?

Tusenfaldig vetskap. Om vad då? Det säger aforismen ingenting om, men man kan kanske våga sig på en gissning. Vetskap om livet, kanske? Vetskap om vad livet handlar om, hur ett liv bäst ska levas, eller hur just ditt liv bäst ska levas?

Ekelund hittar i aforismen en genväg. Med några få ord om att vi inte vet en tusendel av vad vi i grunden vet tar han en väg tvärs över och placerar vår högst egna allvetande källa mitt i oss själva. Aforismen har en mycket medvetet uppbyggd struktur där de kursiverade orden "I grunden" bildar mittpunkt. Just i dessa ord lyser källan. De utgör dessutom en positionsbestämning för källans placering: mitt i oss själva. Dessa ord "I grunden" blir just den öppning åt evigheten som Ekelund strax därefter nämner, en öppning som motsvaras av en källas öppning upp mot himlavalvet.

Aforismen beskriver en upplevelse som ligger nära det religiösa - fast häri ligger samtidigt en fara. Själens öppning åt evigheten är, som uttryck betraktat, farligt nära en öppning mot den kristna Guden. Men samtidigt ljusår ifrån. Här finns inte vår västerländska religions förlitande på högre makter, här finns ingen kristusgestalt som man förväntas vända sig mot eller känna i sitt inre. Det handlar bara om dig själv. Aforismens styrka ligger just i motsägelsen mellan individens förmenta okunskap i en informationstät värld, människans totala vilshenhet - och den latent, fullständiga kunskapen i den egna kroppen, i den egna själen. Men denna kunskap är fortfarande bara en källa, en alldeles tom och ren källa som inte säger något om någonting - men paradoxalt nog rymmer tusenfaldig kunskap - som i aforismen står fri från alla religioner, med direktförbindelse bara till "evigheten". Kanske är det i aforismen i själva verket närmare till sagans livgivande källa än till religionens evighet, närmare till sagans översinnliga allkunskap än till vår tids mångfaldiga kunskap?

"Din själ är ju öppen åt evigheten - så snart den vill". "... så snart den vill", inte så snart du vill. Det är en viss skillnad. Ändå skulle det alltså räcka med tillräckligt stark vilja för att nå denna allvetande källa och ställa sig "öppen åt evigheten". Problemet är att det är själen som ska öppnas - hur går det till? Det är

väl just det Ekelunds hela författarskap handlar om: att öppna själen åt evigheten. Aforismen inger hopp och säger att det är fullt möjligt, att vetenskapen finns inom dig själv, att du går runt med en källa som är öppen åt evigheten. Och med den rätta, blixtnära övertygelsen och viljan kan du få - som i aforismen - en glimt av att det faktiskt förhåller sig så. I den mån aforismen har fungerat och du har fått kontakt med källan i grunden, vet du också något om hur själen kan öppnas.

Och frågan är då om denna evighet inte också är släkt med tomheten? "Din själ är ju öppen åt tomheten - så snart den vill". Då är vi i så fall tillbaka vid bejakandet av bristen som metod, vid bejakandet av tomheten, vid tänkandets grundfråga - och Ekelunds evighet skulle med en sådan läsning kunna vara ett positivt uttryck för den skapande tomheten.

Nr 3. Tidens värde

”Att icke känna tidens värde är den svåraste av alla sjukdomar, ty i den är frön till alla andra.

Den som känner tidens värde är moraliskt oangripbar. Men ”tidens värde” betyder livsvärde. Med flit, arbetsresultat osv har det intet att skaffa. *Time* är verkligen något helt annat än *money*! De stora tidsekonomerna, vars lov man sjunger överallt, är levande lik; de har kastat allt vad tid är över bord. De är tidlösa, livlösa.”

Attiskt i fågelperspektiv (1919)

Någon enstaka gång kan det hända att Ekelund vidgar perspektivet från det "själshygieniska" till det civilisationskritiska. Han blir då för det mesta en mycket frän kritiker av det framväxande moderna samhällets avarter. Han såg redan i början av 1900-talet farorna med den moderna världens jagande efter tid, efter konsumtion av upplevelser, och kallar denna oförmåga att värdera tiden för "den svåraste av alla sjukdomar, ty i den är frön till alla andra " En sjukdom som är frö till alla andra... Hos Ekelunds samtida Franz Kafka är det "otåligheten": av otålighet blev vi utkastade ur paradiset, och av otålighet hindras vi att återvända dit.

"De stora tidsekonomerna..." bör syfta på Taylor & co, dvs löpande bandets förespråkare som också häcklas i t.ex. Chaplins "Moderna tider". Förutom löpande bandet införde dessa tidsekonomer tidsstudien där varje arbetares förehavanden granskades i syfte att kontrollera och maximera det arbete som utfördes per tidsenhet. I sin bok "Samtal med Kafka", som bygger på samtal förda med Kafka i 1910-talets Prag, citerar Gustav Janouch Kafkas syn på Taylorsystemet: "Den mest upphöjda och minst åtkomliga delen av allt skapat, tiden, pressas in i ett nät av orena affärsintressen. Därigenom besudlas och förnedras inte endast skapelsen utan framför allt människan som ingår i denna. Ett sådant tayloriserat liv är en fasansfull förbannelse, ur vilken endast hunger och elände kan växa fram i stället för den önskade rikedom och vinsten. --- Livets löpande band för oss bort någonstans - man vet inte vart. Man är ett ting, ett föremål - inte ett levande väsen." Den sista meningen pekar tydligt hän mot den "föremålslighet" som filosofen Martin Heidegger nämner som en av grundstenarna både för vetenskapen och för vårt västerländska tänkande i allmänhet. I grund och botten är vi föremål för undersökningar, för experiment, behäftade med de egenskaper som vetenskapen

upptäcker och tilldelar oss. Vi är en siffra, eller flera siffror, summan av den statistik som kan samlas in om oss, summan av de observationer som kan göras av oss, av vår kropp, av våra sinnesorgan, av vårt sätt att bete oss. Och bara i andra hand - på ett slags fritidsplan - är vi också personer indragna i komplicerade relationer, alltid i färd med något, på väg i en berättelse. Ett förhållande som Heidegger i sin filosofi helt vänder upp-och-ner på och hävdar att det snarast är vetenskapens föremålslighet som är sekundär och "påhittad", och att det är livet som berättelse - med människan alltid i en viss stämning, alltid "redan där" - som är det mest grundläggande.

Att känna tidens värde, att kunna värdera tiden, att värdesätta tiden. Men alltså inte så att man ser till att ta vara på tiden och får så mycket som möjligt gjort: "Med flit, arbetsresultat osv har det intet att skaffa". Vad kan det då handla om? Tidens värde betyder "livsvärde". Tydligt finns det enligt Ekelund ett samband här mellan tid och liv. Att ta vara på tiden är att ta vara på livet - och att mäta tiden eller sätta ett pris på den är det rakt motsatta: att släcka ut livet.

"Es gibt Zeit", säger Heidegger. "Det ges tid". Tiden som gåva. Heidegger utgår här indirekt i sitt tänkande från känslan av att med en hårsman ha undkommit döden. Ett slags tacksamhet över att överhuvud taget vara vid liv. Det är tänkandets grundfråga: "Varför finns överhuvudtaget det varande och inte snarare intet?" - som bildar fond för tänkandet. Man kan, för att förstå grundstämningen i Heideggers tanke om tiden som gåva, tänka sig in i ödet att ha blivit uppspolad på stranden av ett stort hav. Långsamt vaknar man upp och återvänder till ljuden runt omkring: en röst någonstans långt borta, en fågel som skriar, vind och sol. Sånt som Ekelundläsaren Gunnar Björling var en mästare på att skildra:

Mås och skri och kvitterna
över lugnvattenytan; gulnadgräs och
tystnad trädskuggor, en hadeston kring
strand och hav, och inga ljudslag följer
och inga vågor bär
dag glider glider, jord, in i din stumhet.

Heidegger, och även indirekt Ekelund, tycks påstå att den uppfattning om tiden som man har i den här typen av välsignade stunder är den djupast möjliga och samtidigt den mest eftersträvansvärda. Det är en tidsuppfattning som hör livet till, som låter skapelsen skapas. Tiden är inte, men det ges tid. Och: jag är inte i tiden utan jag är i viss mån själv tid, en del av skapandet, eller, som Heidegger säger, kanske för att undvika att hamna i teologin, en del av "tilldragelsen" (Ereignis) . Och detta, tycks Heidegger alltså mena, är en mer sann bild av tiden än den av tiden som en rät linje som tidsekonomerna utgår ifrån. Tiden uppstår hela tiden, den tilldrar sig och i tilldragelsen finns en hel värld alltid redan där. Den här mer avskalade och nerkylda tidsuppfattningen som Taylor kommer dragandes med där man bryter ner tiden i enheter och studerar vad som händer per tidsenhet tycks enligt både Heidegger och Ekelund (och Kafka) direkt livsfientlig.

Problemet är att det är Taylors tidsuppfattning som har tolkningsföreträde. Den uppfattas alltjämt av oss som den mest verkliga, den mest rimliga och när allt kommer omkring som den mest användbara tidsuppfattningen. Genom att se tiden uppstyckad i tidsenheter som det gäller att så väl som möjligt utnyttja får vi ihop vår dag, vår arbetsvecka och vårt liv. Den här andra uppfattningen av tiden som gåva kan vara aldrig så poetisk och tilltalande, men den tillhör trots allt fritidssfären av tillvaron. Det duger inte att komma dragandes med en Björlingdikt vid världens styrelsebord eller i en politisk debatt.

Det är ur detta hopplösa underläge som Ekelund slungar ut sin moraliska oangripbarhet. Det är för att han talar mot ett kompakt bättre vetande som hans förkastelse över tidsekonomerna blir så radikal. Och vad är det dessa tidsekonomer anser sig skapa om inte liv? För att kunna leva måste man tillfredsställa basbehoven, och detta gör man förstås bäst genom att skapa effektiva och lönsamma företag som kan ge goda löner. Och ju bättre man förmår att utnyttja tiden, desto bättre går företagen, desto mer pengar kan alla tjäna - och desto rikare liv kan man leva. Sambanden tycks solklara.

Men: "De har kastat allt vad tid är över bord", säger Ekelund om tidsekonomerna. Dvs: De har kastat allt vad liv är över bord. "De är tidlösa, livlösa." Skulle det stämma är det verkligen illa. Då lever vi alla i en både tidlös och livlös värld. Och vad spelar det då för roll att vi har täckt basbehoven? Vad har vi för nytta av alla lönsamma företag och alla höga löner om vi samtidigt

vandrar omkring som levande lik? Ekelund skulle säkert ha ett och annat att säga om Maslows berömda behovshierarki. Vilka basbehov är det egentligen vi har täckt när livet självt inte rymms i basbehoven?

Nr 4. Wu-Wei

”De punkter i ens liv, där man känt klart – som en uppenbarelse – sin krafts *möjlighet*, är de avgörande. Det samlar sig kraft om deras minne, och, håller man det minnet i helgd, kan man gripa tillbaka därtill såsom ett samlat förråd. - De betecknar något helt annat än arbetsresultat; och det hör nog också till undantagen att sådana minnen anknyter sig till verkstadsområdet av vår tillvaro. Det ligger över livet likt lärkeklangen över fält.”

Lyra och Hades
(1930)

Det ligga nära till hands att tänka på taoisternas "Wu-wei" när Ekelund påstår att produktivitet, flit och tidens värde egentligen inte har så mycket med arbetsresultat att skaffa. Det är en term som har med icke-aktivitet att göra, icke-handlande, eller ett handlande som inte är ett handlande.

"Wu-wei" innebär att släppa taget, att komma i kontakt med en kraft som hör det otvungna, självgående livet till. Det är förstås för oss västerlänningar en egendomligt kryptisk term, men det tycks samtidigt finnas en positiv släktskap mellan denna österländska tanke och Ekelunds tal om att sträva efter brist, att ha tusenfaldig kunskap utan att ha studerat en enda rad och att, som i ovanstående aforism, öppna sig för minnet av en kraft som inte har något alls med handlande och resultat att göra.

För Ekelund är ordet kött. Det betyder å ena sidan att han, som Per Erik Ljung visar i sin avhandling "Vilhelm Ekelund och den problematiska

författarrollen", har ett nästan erotiskt förhållande till språket. Ekelund möter de gamla grekernas skrifter som "ord och verser som flugit genom seklerna likt hafsfåglar - på smäckra kroppar i tindrande luft". Å andra sidan kan man, med detta förhållande till språket som grund, läsa Ekelunds aforismer som ordkompositioner, där formen, den känsla som de enstaka orden, punkterna, talstrecken och den grammatiska ordföljden åstadkommer, kan få spela nästan lika stor roll som innehållet.

Läst endast med tanke på sitt innehåll ger ovanstående aforism ett lite svårgripbart råd om att hålla ett visst minne "i helgd". Hur går det till? Och vad är det egentligen för minne som ska hållas i helgd? Allt tycks hänga på att man känner igen sig i känslan av "sin krafts möjlighet". Det är något positivt, så långt kan man förstå, men vad är det egentligen för kraft? Mot slutet ges ett par

ledtrådar: "De [punkterna/stunderna] betecknar något helt annat än arbetsresultat". Vidare har de sällan med "verkstadsområdet av vår tillvaro" att göra. Hur ska man tolka detta?

Man kan mycket väl tänka sig att Ekelunds lite undanglidande sätt att uttrycka saken på görs medvetet: Ekelund vet att blåsa in kraft i sina ord. Genom att halka till en smula på grammatiken, göra en och annan abrupt överklivning och inte ge varje mening sin förväntade fortsättning laddar han aforismen och hindrar oss att landa i första bästa schablon. Så ser livet ut: det är trassligt och spretigt, går sällan ihop och drar sig hela tiden undan en närmare bestämning. Genom att efterlikna livet skänker Ekelund liv åt sin aforism. Längre än så kommer man förmodligen inte så länge man läser aforismen enbart med intellektet. Men Ekelunds köttsliga förhållande till språket ger oss även rätt att läsa aforismen "känslomässigt". Läser man aforismen lika mycket med känslan som med intellektet kan den beskrivas som en enda lång antydande förberedelse: den avgörande upplysningen har Ekelund placerat sist.

Hela aforismen skulle kunna läsas som en förberedelse för denna sista mening som liksom släpper loss just den kraft som Ekelund talat om, med en skånsk inbrytning: "lärkeklngen över fält".

Och orden dessförinnan har bara som syfte att på ett förberedande sätt antyda ett positivt minne: Minns du det? Minns du den där gången då du kände dig så stark? Då du kände en kraft stiga upp inom dig? Kommer du ihåg det? Nej, det hade inget med prestationer att göra, inte den typen av kraft. Nej, inte den gången då du fick så mycket gjort. Inte den gången då du svävade på moln och kände dig så duktig. Nej, det här var bara en rent allmän känsla av lättnad och livskraft, en känsla av att du ville livet, att du ville leva.

Och sedan, när Ekelund genom diverse antydningar stoppat in allt detta i aforismen, när vi tagit oss igenom snårskogen av kraft och minne - då är vi redo för det där öppna fältet, då kan den här kraften som är så svår att beskriva plötsligt ta gestalt i form av "en lärkeklng över fält". Fortfarande osynlig, eller knappt synlig, som lärkan högt där uppe över fälten, närvarande i form av en klang: så kan möjligheternas minne tänkas, som en befriande samling toner över ett fält.

Om man efter en sådan känslomässig läsning verkligen har "förstått" vad Ekelund talar om, vad det är för minne han avser och hur detta att hålla det "i helgd" skulle gå till, är egentligen mindre viktigt. Man har tagit del av en känsla. Man har färdats genom en snårskog av ord och på ett ungefär förstått vad Ekelund syftar på. Och man har kommit ut till de öppna fälten och fått just den där känslan av befrielse som Ekelund förmodligen avsåg med sin aforism, den känsla som han också ville ge sig själv som en påminnelse om att det faktiskt finns något sådant som ren livslust.

Nr 5. En klarhet av saknad

”Det finns saknad, från
vars sting ej annan
förlösning ges än den, att
skaffa spelgrund, fri och
klar i livets grund – för
denna saknad just. Och
det gör man sällan bättre
början till, än därmed, att
man för sin stora saknads
skull underkastar sig
mången – liten saknad.

Överallt, där en
kostlig musik har tagit
möjlighet hos en
människa, där har också
det kostbart hemliga
förhållandet erfarits, att
det finns en klarhet av
saknad, vari människan
tycks förena sig med
innersta livsharmonin
själv.”

Det andra ljuset
(1935)

Ekelund skriver in sig i en historia av saknad, av
brist, hunger, askes. Det är Karin Boyes
icke-mättnad och törst, outsiders Ekelöfs brist,
Paul Celans hungerljus och Lars Noréns saknad.
Vad betyder denna saknad? Varför är man
överhuvud taget som konstnär och poet ute efter
att öka och bejaka saknaden, bristen? Är det bara
ett konstnärspåhitt, en roll man spelar? Eller är
det ett verktyg, en medveten strategi, en
självväld hunger för att kunna ta över befälet
över den egna kroppen, den egna personen och
slippa bli kastad runt av affekter och lidelser?

Det finns ett drag av renhetssträvan hos
Ekelund, han vill göra sig av med mycket, stå
enkel och ren och fri, befriad från affekternas
insnärjande krafter, befriad från mänskliga
ambitioner. Det är en överlevnadsstrategi: det
handlar helt enkelt om att överleva
känslomässigt från en dag till nästa.

Men saknaden rymmer något mer. Genom att
istället titta närmare på vad alternativet,
mättnaden, tillfredställelsen, innebär, kan man

bättre förstå vad som ryms i bejakandet av saknaden. I mättnaden är man
värnlös, man är ouppmärksam, slö, exponerad för diverse frestelser och inriktad
på att följa minsta motståndets lag. Bejakandet av hungern höjer beredskapen
som ett skydd mot affekterna. Fast Ekelunds inställning till affekterna är inte
enbart exkluderande. Han är i grunden livsbejakande och ser också livskraften i
affekterna. Det handlar för Ekelund i första hand om att slippa kastas runt av
affekterna, att slippa ryckas med i omåttlig glädje för att i nästa stund överfallas
av den djupaste sorg, att slippa bli ett rov för omåttlig längtan etc. - sådant klarar
inte hans svaga karaktär. I den bejakade hungern och saknaden finns en
förberedelse för smärta, en beredskap för sorg, en distans till affekternas

herravälde. Ekelund talar i en annan aforism om att inte utplåna affekterna, men hålla dem på avstånd, känna närvaron av dem "som ett stormmoln på avstånd, ett hot, ett skrämmande som man ej låter förlama sig av, accepterar som fait accompli och begagnar sig av som en fin bris".

Det finns i mättnaden en liknöjdhet, ett inbäddande och en onåbarhet. Man gömmer sig undan sin egen död, sin egen existentiella ångest och går upp i mängden, i den vardag som bara flyter på. Det är ett tillstånd som ytterst liknar ett slags zombietillvaro, som att gå omkring som levande död. Man känner och tänker fortfarande, skrattar och gråter fortfarande, men utan att ha riktig kontakt med sig själv, med sitt eget inre - inbäddad i ett slags skyddande hölje som hämtar näring ur sociala intriger, ur lättsamt prat, ur nyfikenhet, skvaller, ett flöde av distraherande mediabus etc. Baksidan av denna mättnad - som förstås inte behöver bestå i fysisk mättnad - är ofullkomligheten, skentillvaron, onåbarheten. Vem är man onåbar för? Vem gömmer man sig för? För livet självt, för det enkla livet, dofterna, rösterna, ögonkastet, ljusets skiftningar - sådant som "den goda dagen" byggs upp av och sådant som bristen och saknaden tvärtom gör en extra uppmärksam på.

Saknaden har dessutom ett försteg framför mättnaden: den sammanfaller med tillvaron själv, "med innersta livsharmonin själv". Tillvaron består i grunden inte av mättnad, utan av saknad. Livet går, försvinner, lämnas bakom oss. - "livet är en oresonlig historia", säger Ekelund på ett annat ställe. Han talar om "den djupa motsägelsen hos livets karaktär, själva det demoniskt absurda". Vi mister ständigt en del av livet, får något som genast tas ifrån oss. Därför, och endast därför, kan Ekelund säga att "det finns en klarhet av saknad, vari människan tycks förena sig med innersta livsharmonin själv". Att på detta sätt förena sig med livets karaktär blir också till ett försvar för bejakandet av saknaden. Och denna "kostliga musik", detta "kostbart hemliga förhållande", denna "klarhet av saknad" och den "innersta livsharmonin" - är positiva uttryck för en bejakad förlust. "En klarhet av saknad", det kan knappast vara något annat än just den där nåbarheten, den där känslan av verkligt liv, tätt intill den totala bristen, tätt intill tomheten, där det enkla blir mycket nog, där vi verkligen möter ljuset, rösterna, dofterna och hamnar i det där "mötets hemlighet" som poeten Paul Celan talar om som "diktens ort".

Då är vi tillbaka i ett produktivt sinnestillstånd, en stämning som enligt Ekelund är själva förutsättningen både för att leva och att skapa. I allt sitt inåtvända sysslande med sig själv och sin själshygien som också rymmer så mycket frustration och inskränkt tänkande, kan man hos Ekelund hitta de allra klaraste källsprången, den allra skarpaste kritiken mot vårt västerländska sätt att leva och ett av de tyngsta angreppen mot vårt upphöjande av arbetsflit och resultattänkande som formulerats på svenska språket.

Nr 6. Ett grand förryckthet

“Livet är en
oresonlig historia,
där ingen blir så
sönderklöst som den,
som är naiv nog att
fordra – reson. Ett
grand förryckthet!
Annars blir du
vansinnig.”

*Båge och lyra
(1912)*

Det tål att höras för den som försöker få grepp om livet i allmänhet och om den egna livssituationen i synnerhet: det går inte ihop. Det går att försöka, men ändarna kommer inte att mötas hur mycket man än försöker. Varför? Vad är det för oresonlighet som Ekelund i första hand syftar på? Ekelund påstår att själva *livet* är en oresonlig historia, inte bara världen eller samhället. Och vad skulle i så fall detta ”att fordra reson” innebära? Förmodligen att bortse från detta faktum. Att försöka tänka bort denna paradox ur livet, försöka få det att gå ihop ändå, förneka livets mer tragiska sidor, mörkret och alla nattens ”blue devils” som Ekelund nämner i en annan aforism.

Å andra sidan skulle man nog kunna läsa in både det ena och det andra i denna oresonliga historia som livet utgör. Allt ifrån de falska löften som barndomen ger den vuxne om alla fördelar med att växa upp, att bli stor och självständig - till alla de falska löften om en paradisk tillvaro som en vacker sommarkväll kan ge. Från de löften om gemenskap som livet ger, till den bittra erfarenheten av utanförskap som är många människors lott. Aforismen är ett uttryck för en insikt att det faktiskt är lönlöst att försöka få alla delar i ett liv att gå ihop. Livet ger löften, upplevelser, djupa relationer - men ska sedan ändå tas ifrån dig. Vad återstår? Hur ska man förhålla sig till detta oresonliga liv? ”Ett grand förryckthet!” Inte för att det skulle vara det bästa möjliga förhållningssättet, utan för att det är det *enda* möjliga: ”Annars blir du vansinnig” - annars blir du ”sönderklöst”.

Hur skulle man kunna bli ”sönderklöst” av att fordra reson? Vad är det som händer i den processen? Och vansinnig? Hur skulle det gå till? Sönderklöst tycks syfta på en omild behandling av omgivningen, eller av själva ”livet”. Det är hur som helst någonting yttre, en påverkan utifrån – medan vansinnet snarare kommer inifrån. Det handlar om själva bortträngandet av livets oresonlighet som åstadkommer både det ena och det andra.

”Sönderklöst” syftar kanske på en upplevelse av den behandling som det yttre livet ger den som inte fogar sig i det oresonliga – och vansinnet är en följd av tanken som inte fogar sig. Sönderklöst blir den som stänger av det oresonliga och förnekar idyllens orimlighet. Att fordra reson rymmer en önskan om livets ständiga fortgående. Verkligheten klöser sönder den som är naiv nog att vilja leva “för evigt”. Vansinnig, däremot, blir den som kräver reson på tankens område, den som inte inser att pusslet inte går ihop, som inte förstår att hur man än fogar samman delarna så blir det bitar över som inte passar.

“Ett grand förryckthet” blir till aforismens kärna, aforismens befriande formel riktad mot den ogarderade, den resonlige. En befrielse som kan syfta både utåt, mot det yttre, mot omgivningens krav och synpunkter – och en befrielse inåt, mot de egna försöken att få ihop livet till en slutsumma som stämmer, mot att i tanken leva för evigt.

”Ett grand förryckthet”, det innebär bland annat, enligt vad Ekelund säger i den föregående meningen, att inte fordra reson, att inte kräva att livet ska gå ihop. Men det innebär också något mer. Förryckthet är i första hand något som definieras av ”de andra”. Den förryckte behöver inte själv känna sig förryckt. Här är det dessutom frågan om en kontrollerad form av förryckthet: ett grand, inte mer. En liten skevhet som svarar mot livets oförsonliga skevhet. Och så den avslutande paradoxen, den befriande paradoxen: “Annars blir du vansinnig”.

Nr 7. Ensamhet

"Vem är ensam? Den som svek sin genius. Vem är sjuk? Den som svek sin genius."

*Böcker och
vandringar (1910)*

En av Ekelunds allra kortaste aforismer med en lite annorlunda uppbyggnad. Två frågor och två svar. Ordet genius är förstås centralt. Ekelunds användning av ordet ligger nära den ursprungliga, latinska betydelsen: skyddsande. Fast ordet skyddsande är förstås inte heller helt solklart i sin betydelse. Att vi verkligen skulle ha en ande inom oss, som anden i flaskan i "Tusen och en natt", skulle Ekelund knappast gått med på. Ordet genius är vagare än så och samtidigt lite mer handfast. Det handlar mer om en kraft eller en bestämmelse eller en förmåga hos en själv. "Den som svek sin genius", den som svek sin yttersta förmåga, sin innersta bestämmelse. Med betydelsen: den som inte lyssnade till sig själv, till sin egen kropp och till sin egen själ - blir åtminstone det andra ledet fullt begripligt för en nutida människa. De flesta är väl idag medvetna om samspelet mellan kropp och psyke när det gäller sjukdomar, att det handlar om att lyssna till sin kropps signaler, stanna upp i tid innan man blir utbränd etc. Samtidigt får ordet genius gärna ha kvar något av den för oss mest naturliga betydelsen av geni: "Den som svek sitt geni". Att vi alla, i grund och botten, är genier skulle Ekelund utan vidare kunna hålla med om - genier på oss själva.

Första ledet är väl i så fall något mer bekymmersamt. Skulle man vara ensam bara för att man inte lyssnat till sig själv, till sin egen kraft? Borde det inte snarare vara tvärt om: den som går omkring och lyssnar till sig själv, upptagen av sin egen genius, blir till slut ganska ensam. Uppenbarligen är det en annan form av ensamhet som Ekelund syftar på. Verkligt ensam är den som tappat bort sig själv, som är fullkomligt vilsen och också förlorat kontakten med sig själv. I en annan aforism heter det: "Att ha förlorat förbindelsen med sina medmänniskor är en tung sorg att bära. Men att även ha förlorat förbindelsen med - sanningen... Var vill du luta ditt huvud! Ångest, ångest är ditt hem!"

Att ha förlorat kontakten med sin genius är att ha förlorat kontakten med sig själv - och även med sanningen. Det är den verkliga ensamheten, den verkliga förlusten. "Den som svek sin genius", den som glömde bort att lyssna till sin

egen inre röst, glömde bort att reflektera, att lyssna efter den djupast liggande sanningen.

Den kanadensiske sångaren och poeten Leonard Cohen har ett par passager som tangerar den här känslan, även om den då befinner sig i en annan, mer religiöst präglad idévärld. I sången "Sisters of Mercy" heter det: "When you're not feeling holy your loneliness says that you've sinned". Här blir det i så fall, i Cohens version, ytterligare en utvidgning av begreppet ensamhet: att vara ensam är att ha förlorat känslan av helighet. Cohen rör sig som sagt i en helt annan idévärld som skulle behöva sina egna utförliga kommentarer för att bli fullt begriplig, men man kan i alla fall konstatera att ensamhetsbegreppet även hos honom kan vara så mycket mer än bara detta att "ha förlorat förbindelsen med sina medmänniskor". Och i låten om "Marianne": "Oh, you are really such a pretty one. But you make me forget so very much. I forget to pray for the angel, yes and then the angels forget to pray for us". Det är sveket mot sin genius det handlar om, att gå så helt upp i sin förälskelse att man förlorar kontakten med sin skyddsande, "I forget to pray for the angel" - och skyddsandarna glömmar bort den som sviker sin inre röst, den som inte lyssnar inåt, och de lämnar oss åt vårt öde: "and then the angels forget to pray for us".

För att kunna svika sin genius måste man ha en. Ekelund säger därför samtidigt i sin aforism att vi alla har en genius, en inre kraft som är just ens egen. Att svika är dessutom snäppet värre än att glömma. Du blir ensam, du blir sjuk. Nu ska det andra ledet naturligtvis inte tolkas bokstavligt som att alla som sviker sin genius med nödvändighet blir bokstavligt sjuka. Ekelund var ingen utpräglad hälsopredikant. "Vem är sjuk?" är en lite svävande fråga som gör att man kan börja undra vad Ekelund egentligen menar med sjuk i det här sammanhanget. Så - istället för att läsa aforismen som ett slags moraliskt råd för den som vill slippa ensamhet och sjukdom, kan aforismen läsas som definitioner på ensamhet respektive sjukdom. Det som kännetecknar ensamhet och sjukdom är att man flytt bort från sig själv, från sin egen inre röst, från sin skyddsande. Alla som sviker sin genius är mer eller mindre ensamma, mer eller mindre sjuka.

Nr 8. I ett sällskap

”Intet är mer förödmjukande än den dåraktiga indignation man kan erfara efter att ha lämnat ett sällskap där det sagts rått fattiga, inskränkta saker. Mitt i livets plattthet alltid hålla en vy öppen in mot sitt verkligaste, renaste – hur många är i stånd till det! Det högsta som lyckas oss härutinnan – och man har anledning lyckönska sig, då man kommit *så* långt – är i allmänhet detta, som Schopenhauer anbefaller som den enda utvägen: tiga.”

Nordiskt och klassiskt (1914)

”Är man fler än fyra personer är man en samling idioter”, påstår den franske vissångaren George Brassens i en av sina sånger. Det kan ha sina sidor att umgås med många, att vara en del av en större samling. Brassens inbegriper sig själv som en idiot bland de övriga, och menar väl ungefär att nivån på samtalen har en tendens att sjunka när flera ska komma till tals; det är sällan de klokaste som driver samtalen framåt. Tvärtom, kan den kloke lika väl som den mindre kloke bli indragen i rollspelet och till sin egen ”dåraktiga indignation” upptäcka först efteråt att man lockats iväg i samtalsriktningar som man verkligen inte vill stå för. ”Varje gemenskap gör oss på något sätt, någonstans, någon gång – ’gemena’”, säger Nietzsche. Den som sagt ”rått, fattiga, inskränkta saker” är inte bara de andra, utan även man själv - därav den dåraktiga indignationen.

Ekelund vill slippa vara med om den typen av förödmjukelser och hans råd är då dels att inte tappa bort sig själv i gruppen, dels att försöka hålla igen och helt enkelt tiga. En ganska defensiv hållning, kan man tycka. Varför inte istället försöka vända hela samtalet och få in det på mindre inskränkta spår? Varför inte ta sitt ansvar och bryta udden av det råa, fattiga? Nej, det vore att sikta alltför högt, det ligger inte inom möjlighetens gräns, tycks Ekelund mena. Ekelund har en alltför krass bild av mänskligheten, av människan i grupp, för att se att det skulle vara mödan värt - och känner samtidigt väl till sin egen skörhet, sitt eget svaga psyke. ”Vem talar om segrar? Att uthärda är allt!”, skriver Ekelunds samtida Rainer Maria Rilke, också han av en skörare natur.

Hur många har inte varit med om just det som Ekelund talar om? Man befinner sig i ett större sällskap där samtalet plötsligt glider iväg ut mot det riktigt platta, enfaldiga, påhejat av någon mindre sympatisk person men där alla blir medskyldiga och man själv hör sig säga saker som man egentligen inte alls vill säga. Och hur många har inte någon gång lyckats just tiga, men då känt hela förödmjukelsen minst lika stor efteråt som när man talat. Som tigande blir man inte bara medskyldig, man blir dessutom en andra klassens gruppmedlem, ställd utanför gemenskapen och odugligförklarad. Inte ens hålla igång en jargong klarar man! Till försvar för alla som känt den typen av känslor talar Ekelunds aforism. Aforismen säger att det är helt okey att tiga, att det kanske trots allt ofta är en väl så god strategi, ja, kanske den enda utvägen.

Att tiga tycks dessutom vara en följd av det som aforismen nämner i sitt mellanled: att ”hålla en vy öppen in mot sitt verkligaste, renaste”. En sådan öppning är viktigare än att lyckas smälta in i gruppen och samtidigt något som tycks stå i viss motsatsställning till den här typen av gruppssamvaro. Precis som i aforismen om den underliga pennan lyckas Ekelund här ”skära ut ett blått fält” mitt i aforismen. Ekelund försöker inte på minsta vis förklara vad detta ”verkligaste, renaste” skulle bestå i, men lyckas ändå benämna det i ordalag som skänker aforismen stor kraft. Detta ”verkligaste, renaste” befinner sig omgiven av aforismens textmassa som den enskilde befinner sig omgiven av gruppen. Att ”hålla en vy öppen” är inte helt olikt zenbuddisternas formulering av den tänkta kontakten med stjärnhimlen under meditation: sittande med rak rygg så att en över huvudet stående stjärna kan kasta sitt ljus rakt ner genom ryggraden.

Nr 9. Inre konflikter

”Det ges inre konflikter och motsägelser, för vilkas lösning (d.v.s. övervinnande, bortfejande ur synfältet) knappast något ställningstagande duger än det, som grundar sig på ett visst allvarligt pojkhumor. Sol och fri luft – förmågan att förbehållslöst hänge sig häråt, med hela sin varelse vila sig intill denna elementariska glädje, detta är den klassiska reserv, som ofta är enda medlet att återställa medvetandets grundplan till utslätat jämn naken friskhet, som ger oss *rätt* – trots alla nattens ’blue devils’, trots hela livets hårresande motsägelse.”

Lyra och Hades
(1930)

En intellektuell rening från vilken världen kan byggas på nytt – så är den här aforismen nog tänkt att fungera, och så fungerar den - åtminstone på mig. Är det viktigt att det handlar om ”pojkhumor”? Kunde det gå lika bra med ”flickhumor”? Ja, förmodligen, åtminstone ur läsarens synvinkel. Det viktiga är att uttrycket just hänvisar till barnet, och att det faktiskt inte handlar om någon glättighet, ingen scoutfrisk hurtighet utan ”ett visst allvarligt pojkhumor”. I en annan aforism talar Ekelund med stor vördnad om ”barndomens vackra hemlighetsfulla meningsfulla allvar” (Båge och Lyra, 1912), till skillnad från den vuxnes ofta uppblåsta, tomma, högfärdiga ”matsmältningsallvar”. Barnets allvar rymmer livet, en vördnad för livet som samtidigt är en glädje – Ekelund talar om ”glädjeallvar” – fast en glädje utan försök att skapa mening, utan utläggningar. Ett ”glädjeallvar” som bara erfar, som bara tar emot och *är*.

9-10-åringen är den sanne bohemen, den sanne anarkisten med förmåga att ”strunta i allt”, fast på ett förbohemiskt/föranarkistiskt sätt som den vuxne bara kan gripa tillbaka på, men aldrig helt och hållet åstadkomma på samma sätt.

9-10-åringen, d.v.s. den 9-10-åring som just har den här förmågan till tomt glädjeallvar, struntar inte ens i saker och ting, han eller hon befinner sig bortom och utanför detta att strunta i saker, har inte skaffat sig tillräckligt mycket vuxenhetsbekymmer för att ens kunna strunta i det som tynger den vuxne.

Stämmer det? Finns det verkligen denna bekymmersfrihet hos barndomen? Eller är det bara en nostalgisk efterkonstruktion? Är det den

vuxne som i efterhand minns sin egen barndoms elementariska glädje? Det spelar faktiskt ingen roll! Känslan finns där att gripa tillbaka på – som en ”klassisk reserv” – och om det sedan är verkligt upplevda stunder som frammanas, eller stunder som konstrueras av den vuxne, det har ingen som helst betydelse!

Ekelunds budskap är subversivt. Det är fortfarande inget råd som man kan få av t.ex. en psykolog mot depression och nedstämdhet: vila dig intill ett visst allvarligt pojkhumor, en elementarisk glädje, hänge dig förbehållslöst däråt. Och Ekelund ger heller inget råd. Han bara konstaterar att det förhåller sig så med denna kur. Det ligger väl i så fall närmare den zenbuddhistiska meditationen med sitt betonande av att bara låta tankarna komma och gå, att tänka på ingenting särskilt och bara finnas. Fast här är det inte ens frågan om meditation, utan bara om sol och fri luft. Ekelund kallar det ”ställningstagande”. Ett ställningstagande för ingenting alls, för ett visst tomt glädjeallvar.

Dessutom smyger Ekelund in i aforismen ett konstaterande om att det verkligen finns ett ”medvetandets grundplan” som saker och ting kan återställas till. Han beskriver detta grundplan som ”utslätat jämn naken friskhet”. Det låter ju inte så dumt! Det är något som ligger bortom alla utmärkelser och medaljer, bortom all förvärvad kunskap, bortom all bristande intelligens och bildning, bortom alla ”måsten” och bekymmer, bortom alla goda eller dåliga egenskaper. Ganska fantastiskt om Ekelund verkligen skulle ha rätt i att det skulle finnas ett ”medvetandets grundplan” att utgå ifrån av ”utslätat jämn naken friskhet”! Något som i så fall alla rent teoretiskt skulle kunna nå, något som vi som människor har på vår repertoar. Vad är det som denna utslätat jämna nakna friskhet ger oss rätt i? Det säger aforismen inget om. Det ger oss bara rätt, helt enkelt. Rätt att finnas, rätt att andas, rätt i att detta är grunden, utgångsläget, början och slutet.

Nr 10. Tystnaden

”Det rena förhållandet till tystnad är en uppenbaring av en stor bildningsglädjes möjlighet och en levnadsfärd vid denna ledning. Alla ting blir talande i tystnad, och konsten att läsa är konsten att höra – tystnaden. I förhållande till bildning är det ofta de läskunnigaste, läsgirigaste, som är de verkliga analfabeterna.”

Campus et Dies (postumt utg 1963)

I vår tid är tystnaden satt på undantag. Och det är skönt det, kan någon tycka. Vi har full förståelse för dem som inte tål tystnad. Det är snarast något skumt med dem som säger sig gilla tystnad, något asocialt och verklighetsfrämmande. Åtminstone om vederbörande står på sig och inte bara menar tystnad någon vecka på semestern, eller någon timmes tystnad på kvällen efter jobbet. Fritidstystnad kan vara ok – även om det fortfarande ringer en varningsklocka angående potentiell asocialitet – men fundamental tystnad i den mer centrala delen av allas vår vardag är lite väl mycket begärt, det får nog anses som lite egendomligt av någon att önska sig.

Här handlar det om tystnad och bildning, tystnad och läsande, tystnad och läskunnighet. Ordet bildning används knappast längre, vi talar hellre om kunskap och information. Att bilda sig motsvarar idag antingen att tränga allt djupare in i kunskapen inom ett visst ämne, eller att inhämta information inom ett visst område, att orientera sig och bli orienterad. Vilken roll spelar tystnaden i sådana sammanhang? Påståendet att ”konsten att läsa är konsten att höra – tystnaden” kan vi väl omedelbart gå med på om det handlar om poesi, och kanske i viss mån om det handlar om romaner eller noveller. ”Det är till tystnaden du skall lyssna”, skriver poeten Gunnar Ekelöf, och fortsätter: ”Vad jag har skrivit /är skrivet mellan raderna”(Opus incertum, 1959). Men i den här aforismen är det strängt taget inte bara poesi Ekelund talar om; han talar om bildning, dvs om kunskap och kunskapsbildning.

Varför skulle nu tystnaden spela någon roll i en faktaspäckad text om marknadskrafter eller molekylers transistoriska egenskaper? Vad skulle det innebära att lyssna efter tystnaden i en vetenskaplig avhandling? Eller för den delen i en tidningstext om ett eller annat premiärministerval?

”De läskunnigaste, läsgirigaste”, dvs de som plöjer igenom stora kvantiteter och inte tar sig tid att tänka efter, som inte i läsandet lyssnar efter sina egna tankar, sitt eget inre djup utan bara rusar vidare genom texten.

Vilken typ av bildning skulle man få om tystnaden gavs större utrymme, vilka typer av skolor, vilken typ av vetenskap? Kanske man skulle kunna tala om ett slags tystnadens bromsande effekt som Ekelund gärna skulle se? Ett sätt att upprätthålla en bättre balans mellan kvantitet och kvalitet. Ekelund talar om ”en levnadsfärd vid denna ledning”. Som om bildning borde börja med tystnad snarare än ord.

Vad innebär det att ”alla ting blir talande i tystnad”? Kanske att tingen får komma till tals, att de blir tydligare, mer värdefulla. Mot en fond av tystnad får varje enskilt ting en större kraft, varje enskilt ord lyser fram och får möjlighet att säga oss något. Och den där förmodade tristessen och rastlösheten som skulle uppkomma när allt blir tyst är kanske ett sken, en ovana vid tystnad, en flykt från den verkliga tystnaden – innan vi låtit tystnaden tala.

”När vi har saken det handlar om för våra ögon och en lyhördhet i hjärtat för själva ordet – då lyckas tänkandet”, påstår Heidegger. Det är lyssnandet, lyhördheten som en förutsättning för tänkandet. På ett annat ställe säger Heidegger: ”Vi kommer aldrig till tankarna, det är tankarna som kommer till oss”. Ur tystnaden och lyhördheten, tillbakahållandet uppstår tankarna. Det tycks handla om tillit, att lita till att tystnaden verkligen talar, att tankarna finns där i tystnaden och väntar på att få komma till tals – för den som lyssnar.

Och i det sista, giftiga uttrycket ”de verkliga analfabeterna”, kan man väl inte undgå att tänka på hela vårt informationssamhälle, hela vårt kunskapssamhälle. Läskunnigheten är hög, liksom läsgirigheten – fast vi är fortfarande lika outvecklade och okunniga när det gäller ”att läsa mellan raderna”, att läsa tystnaden, att lyssna efter tankarna bakom. Det finns en omätnad hos den som hoppar över tystnaden, som inte tillåter sig att stillas av kraften i tystnaden.

Nr 11. Mörkertanken

”Vad vi kallar ’ljus’ – skulle det vara detta: att hålla mörker-tanken, lidandesbilden och sorgen tätt, tätt fast: aldrig låta locka sig bort ifrån denna bereddhets, aldrig ut ur detta mörkrets fäste? Har jag väl rätt till en glädje och ett ljus av annat slag? – känner vi ej i hemlighet så: är där ej en ångest i all vanlig fröjd?”

Passioner emellan (1927)

Ekelunds aforismer uppstår ur kamp. Man kan tänka sig en situation där det dagligen finns mer lättsamma alternativ som lockar, ett till synes gladare liv och en mer avslappnad attityd till livet – men där denna lättsamhet och denna glädje är förrädisk, i alla fall för en känslig natur som Ekelund. Han har glatt vandrat in på dessa breda allfarvägar, med garden sänkt - och blivit rejält bränd. Han vet om dessa fällor som gillras för honom, dessa enklare vägar som livet vill locka in honom på, och han skriver sina aforismer bland annat för att påminna sig om farorna, påminna sig om hur saker och ting egentligen hänger ihop.

Att det i den här aforismen är frågan om något slags alkemiskt språkmöte kan man misstänka redan av den egendomliga början: ”Vad vi kallar ’ljus’ – skulle det vara detta”. En egendomligt konstruerad mening! Skriver man om meningen och förkortar får man: ”Ljus skulle kunna vara - att aldrig låta locka sig ut ur mörkrets fäste”. Det låter fortfarande inte helt begripligt enligt gängse språknormer. För att få någon som helst ordning på meningen skulle man få göra om den till: ”För att kunna erfara verkligt ljus får man aldrig låta locka sig ut ur mörkrets fäste”. Då blir meningen mer begriplig, men man har samtidigt tagit bort den spänning som Ekelund byggt in i aforismen: den spända fjäder som ska slunga ljus och mörker samman.

”Att hålla mörker-tanken --- tätt, tätt fast”, det skulle paradoxalt nog kunna vara ”ljus”. Det låter misstänkt likt en orwellskt meningslös betydelseskiftning: krig är fred, mörker är ljus. Finns det fog för Ekelunds misstanke om att verkligt ljus faktiskt skulle kunna vara mörker, eller åtminstone kräva mörker? Argumenteringen i just den här aforismen tycks något skral, det ska villigt erkännas. Ekelunds bärande skäl för att ”ljus” skulle bestå i att hålla sig tätt, tätt

intill mörkret är dels att det är något som ”bereddheten” kräver, dels att ”all vanlig fröjd” rymmer ”en ångest”.

Vad menar Ekelund med bereddhet? Naturligtvis handlar det återigen om att ha garden uppe. Att inte kasta sig handlost ut i t.ex. glädjekänslor för att sedan, mitt i den största glädjen drabbas av något bakslag. Ekelund tror sig inte om att klara några bakslag. Och egentligen: han tror inte oss människor om att klara några bakslag. Av sin egen vilja till bereddhet vill han göra en allmän regel, en allmän regel som säger något både om vår mänskliga belägenhet och om själva ljusets natur. Det rena ljuset finns inte. Och den som tror annorlunda lever på en lögn.

Fast Ekelund är inte ute efter att driva några teser i bevis. Aforismen lämnar inga svar utan består av tre frågor staplade på varandra. Syftet är att påminna författaren själv (och läsaren) på ett så övertygande sätt som möjligt om mörkets stora betydelse. Det är en rekapitulering som samtidigt, liksom aforismen om det högtidliga livet – fast i mindre intensiv form – låter språkets motsatser få möta varandra. Ljus och mörker, fröjd och ångest. Ekelunds ljus rymmer mörker, men motsatsen gäller också: ljus och glädje hör självklart livet till, för, som Ekelund skriver i en annan aforism: ”De som icke haft respekt och helig känsla för glädjen kan man icke rätt tro på” (Veri Similia, 1916).

Nr 12. Att sänka sina ideal

”Mången som fanns det
passande – i sitt lugns
intresse – att sänka sitt
ideal, sina förhoppningar,
sina krav på sig själv, blev
bittert lurad. Ty det visade
sig att denna
förnöjsamhet, tvärt emot
beräkning, gjorde honom
värnlös mot smärta,
oförberedd mot olycka,
och att han var desto
bättre skyddad, ju mer
han fordrade av sig själv.”

Veri Similia
(1916)

”- att sänka sitt ideal” - det innebär att sänka garden, att sänka beredskapen och inte längre kämpa emot strömmen. Det är kompromissernas väg, den ”förnuftiga” vägen. Vad är det för fel på att bara glida med i vardagen? Varför inte låta sig bedövas av lite underhållning och glömma det här med tomhet och död och brist och jubelångest? Varför inte låta sig invaggas i tron att det är bra som det är? Jovisst, det är inget fel i det. Men, vill Ekelund säga, det ligger en fara och lurar på den som på detta sätt sänker garden och drömmer sig bort. Kanske inte för alla, men åtminstone för ”mången”; Ekelund talar förstas av egen erfarenhet. Man behandlar livet som om det följde förnuftets lagar, som om det till alla delar höll sig till rim och reson

och saknade motsägelsefulla drag - men, som Ekelund säger i en annan aforism: ”Livet är en oresonlig historia, där ingen blir så sönderklöst som den, som är naiv nog att fordra - reson”.

Vad är det som kan ha hänt den som blev ”bittert lurad”? Det kan säkert vara ganska obetydliga vardagsupplevelser som av Ekelund uppfattats som allvarliga. ”I upplevelsen gäller *vem* inte *vad*”, som Ekelund säger på ett annat ställe. Det kan kanske handla om sårad värdighet, om ett lätt knivhugg i ryggen i ett vanligt samtal? Eller det kan kanske vara en känsla av otillräcklighet som kommit över en? Eller kanske något allvarligare, ett avsked, en anhörigs död?

Så länge man håller fast vid sitt ideal, sin icke-ambition, så länge har man också en direkt förbindelse till tomheten, till intigheten - och är i viss mån osårbar. Vad kan drabba den som redan lever på tomhet? Vad är ett misslyckande för den som redan tagit avstånd från gängse ambitioner? Vilken skada kan en kränkning ge den som i tankarna redan är halvvägs in i det största allvar man kan tänka sig: sin egen död? I detta allvar finns ett slags skydd, en

okränkbarhet. ”Och även den människa som alltid kände sig löjlig, alltid led av att aldrig känna sig värdig, har *en* tillflykt för värdighet: döden”. ”Into this furnace, I ask you now to venture, You whom I cannot betray”, sjunger Leonard Cohen med en lätt ironisk men samtidigt djupt allvarlig anspelning på sitt eget folks, det judiskas, öde - där ugnen får vara både livet och ödet. Också Ekelund talar f.ö. på ett ställe om ”den brinnande ugnen” (med en gemensam referens för Ekelund och Cohen i Bibelns ”Daniels bok”, får man förmoda): ”Äkthet är en barnslig och underlig ting – ett ’nådetillstånd’. Den är den brinnande ugnen, och trots allt – svalka” (Concordia animi, 1942).

Det finns ännu en aforism om ambitioner som hör direkt till ”ambitionsaforismerna”. Det är en aforism som får tala för sig själv och som man nästan måste hänga på de båda nämnda för att göra rättvisa åt Ekelunds ambitionstankar. Den bör vara skriven strax efter de bägge andra, nästan som om Ekelund känt sig tvungen att komplettera i synnerhet den sista aforismen, som om han kanske vid en genomläsning kommit på att den kanske blev lite begränsat ”själshygienisk”, att den skulle kunna misstolkas och krävde ett tillägg: ”Vartill döda sina ambitioner? För sitt välbefinnandes skull? För att gå omkring och må bra? Nej, för att skaffa plats i dig; plats för den enda ambition som duger att leva på, sanningens” (Metron, 1918).

Nr 13. Strunta i bagaget

”Strunt i bagaget! sa
Alexander till
Parmenion. Segrar vi,
blir det ingen brist på
sådant, och dör vi, dör vi
utan bagage.

Så har alla födda
segrare resonerat. Men
kråkan vill inte släppa sina
lumpor och ger allt
förlorat, om hon skall ge
upp *dem*. Och vad är
ställning, rang och
anseende och folks prat
och meningar annat än
lump. Det är bagage, och
sådant är världen full av.
Men seger är något annat.

De reser genom livet
med sitt kära bagage, - tror de,
ja! Men det är bagaget som är
ute och reser – med dem.”

*Böcker och
vandringar (1916)*

Anspelningar på krigande dyker upp då och då i Ekelunds författarskap på ett sätt som gör att han inte direkt framstår som någon pacifist. Man får väl sätta denna något välvilliga inställning till krig på Ekelunds manlighets- och manbarhetskonto. Det finns ju hos Ekelund en tendens att framhäva det hårda, sträva, kyliga, på det vekas och känslösammas bekostnad. Fast det har i Ekelunds fall förmodligen främst ”själshygieniska” orsaker: han var i grund och botten själv så vek och känslös att han helt enkelt gick ner sig i det veka, nostalgiska och alltför känslösamma – och därför flydde det.

Här finns dessutom ett starkt samband med en av de tidigare aforismerna, den om icke-ambitionen, om att upptäcka ambitionen att inte ha någon ambition. Frågan är då vad en ambitiös krigsherre som Alexander har i det här sammanhanget att göra? Han om någon hade väl ambitioner som låg långt utanför detta att bara leva och njuta av stunden i en icke-ambition? Man skulle kanske kunna säga att han får låna sitt namn och sin kompromisslösa manlighet till Ekelunds själshygieniska projekt. Vi har en född segrare som Alexander den store på vår sida i

kampen mot den småborgerliga futtigheten! Samma radikalitet och samma allvar som Alexander satte upp mot livets hårda villkor ska vi också sätta upp. Och att leva i vår tid och i vår trygga del av världen är lika allvarligt som att befinna sig mitt i ett av Alexanders krigsslag, varken mer eller mindre.

Dessutom kan man tänka sig att själva denna inledande fras – ”Strunt i bagaget!” – har varit lockande för Ekelund att använda sig av i en aforism som

turnerar just ordet ”bagage”. Det är en stark och fräck fras som omedelbart markerar var Ekelund själv står i frågan. I grunden är ju detta att strunta i bagaget också en tradition som hör munkväsendet och klosterlivet till, både det västerländska och det österländska, men genom att lägga orden om att strunta i bagaget i en krigsherres mun blir ingången till aforismen öppnare, mer rakryggad snarare än sluten och undergiven. Det är inte ”jag, fattig, syndig människa” som talar, utan en född segrare som för ordet.

Kråkan fyller förstås funktionen att förlöjliga det ängsliga kvarhållandet av bagaget, som i samma mening blir till negativt laddade ”lumpor”. Och för att ytterligare bredda kritiken av ”bagagemänniskorna” definierar Ekelund denna lump även som ”ställning, rang och anseende och folks prat” (vilket på sätt och vis gör Alexander den stores närvaro i aforismen ytterligare problematisk).

Citatet från fältherren Alexander är starkt, men det för samtidigt med sig en värld in i aforismen av både krig och ambitioner som går på tvären mot denna ambitions- och bagagelöshet som aforismen i övrigt predikar. Kanske är det en medveten kollision av världar som Ekelund åstadkommer? Eller kanske han blev bländad av sin beundran för det manligt sträva och storslagna i Alexanders biografi och inte riktigt upptäckte motsättningen? Hur som helst är turnerandet av kritiken mot bagaget så stark att aforismen håller för Alexanders närvaro. I sista strofen ger Ekelund nådastöten till bagagemänniskorna - till vilka han naturligtvis även räknar sig själv: allt han skriver, skriver han till sig själv – när han ställer fram dem inte bara löjliga som envisa kråkor, utan dessutom fullständigt osjälvständiga, i händerna på omvärldens prat, i händerna på tingen runt omkring dem, i händerna på dessa livlösa ting som de samlat på sig som skydd för livet. Med en i 1920-talet begynnande kommersialism kan man inte heller undgå att låta Ekelunds kritik av bagagemänniskorna även gälla som kritik mot kommersialismen, mot hela den mode- och prylvåg som nu nått fram till den senaste ”make-over-vågen” av plastikkirurgi på längden och tvären för att med alla medel skydda sig mot det egna livet och själva det egna enkla levandet. Det är en osjälvständighetsanklagelse som fortfarande träffar. För vem är det som egentligen styr vem? Vi är knappast herrar över vårt prylberoende, vi är knappast oberoende av påverkan från reklam och trender, utan det är ju vid närmare eftertanke alla medier, all information, de bärbara datorerna, mobiltelefonerna och mp3-spelarna som är ute och reser med oss!

Bakom denna radikalitet finns en tanke om att bagaget, prylarna och ambitionerna ställer sig i vägen för själva livet. Att komma utan bagage innebär att få tid över till livet, att inte bli skymd av ångestdämpande surrogatprylar och distraherad av folks tyckande. Att strunta i bagaget innebär att man saknar skyddsnät. Bara den som lämnat allt bagage hemma kan uppleva en plats i fullkomligt utlämnat tillstånd (även om det naturligtvis inte behöver innebära att man bokstavligt talat reser utan bagage). Och det är först i denna sårbarhet, denna utsatthet som livet talar till oss. Att bli ”talad till” ur tomhet och tystnad - det är seger.

Nr 14. Ära

”Ära är det förhållandet, att känna sig som framtid. Den som ”njuter ära”, han njuter just där han snaskar: i dagssnasket. Ära är alltid ett futurum: kan, som sådant, aldrig bli föremål för ett njutande. Och det är ett djupt ord (som sällan öppnar sig) detta: att dö för äran.”

*Det andra ljuset
(1935)*

Kan man få ut något intressant ur ett så gammaldags och av kungar och krig nertyngt ord som ”ära”? Ekelund gör i alla fall ett försök. Det som lockar honom att försöka är förmodligen just det lite högtravande, högtidliga och samtidigt obestämbara hos ordet. Men det krävs redan från början en total omdisponering av ordet för att det i slutändan ska kunna släppa ifrån sig något av värde: ”Ära är det förhållandet, att känna sig som framtid”, påstår Ekelund. Vad menar han? För det första: hur kan ordet ära vara ett förhållande? Det antyder att det skulle handla om att befinna sig i ett tillstånd. Den gängse betydelsen är annars att den som vinner ära vinner omgivningens beundran, dvs att ära knappast är ett tillstånd som ledsen eller kär eller sorgsen, utan direkt beroende av omgivningens uppfattning. Det är omgivningen som skapar äran, precis som omgivningen kan skapa t ex prestige eller ryktbarhet. Fast Ekelund vill förstås markera att det inte är just den av omgivningen skapade äran som avses. Det finns ett lite svävande drag hos ordet ära – som inte riktigt finns hos ord som prestige och ryktbarhet – som Ekelund vill försöka utnyttja. Genom att göra om ordet ära till ett tillstånd kommer han bort ifrån dess omedelbara beroende av en hyllningskör.

Vad består i så fall detta tillstånd av enligt Ekelund? Jo, ”att känna sig som framtid”. Hm... Hur gör man när man känner sig som framtid? Vad kan Ekelund vara ute efter? Jag tror att man får gå till en av de ovan citerade aforismerna om ambitionen för att få hjälp att komma vidare: ”Vartill döda sina ambitioner? För sitt välbefinnandes skull? För att gå omkring och må bra? Nej, för att skaffa plats i dig; plats för den enda ambition som duger att leva på, sanningens.” ”Att känna sig som framtid”, det har med de stora värdena i livet att göra, och tanken utgår i så fall ifrån att det finns något sådant som stora, av omgivningen oberoende värden att leva för. Ekelund går här utanför både det själshygieniska perspektivet

och den futtiga samtidsberömmelsen. ”Att känna sig som framtid” skulle i så fall kunna översättas med: att leva på (och för) sanningen.

Vad denna sanning som duger att leva på skulle kunna innehålla säger däremot Ekelund inget om i aforismen. Finns det ledtrådar att hämta i andra aforismer? Inte i någon större utsträckning. Trots att Ekelund här tycks sikta bortom det själshygieniska har flertalet aforismer tillkommit i en strävan att komma tillrätta med livet och levandet snarare än att beskriva dess innehåll. Det närmsta man kan komma är väl i så fall Ekelunds envisa tal om ”dagdyrkan”, ”alltid leva – under morgonrodnaden”, att se ”morgonrodnaden i alla ting” etc. Det är för Ekelund ett slags värde som står över och bortom alla värden, detta att ”känna tidens värde” i en mening som betyder ”livsvärde”, det innebär att verkligen vara levande – nästan som ett slags plikt. I detta ligger det en yttersta sanning som för Ekelund duger att leva på. Och ”att känna sig som framtid” blir då att på något sätt vara *ett* med denna sanning som sträcker sig ut över tiden och in i framtiden. Det är ett slags belöningskänsla som skulle kunna finnas för den som lyckas leva för sanningen. Möjligen har själva utkastet mot framtiden något att göra med Heideggers egendomliga ”i-förväg-framför-sig-varo”? Denna ärofulla känsla av framtid har i alla fall det gemensamt med Heideggers begrepp att den inte tål stillastående. Det är en undflyende känsla som hela tiden måste befinna sig i rörelse för att vara verksam. Så fort rörelsen avstannar förintar känslan. Så fort känslan av ”i-förväg-framför-sig-varo” – som också rymmer ”till-döden-varo” – förnekas, försvinner individen in i mängden, in i all dagligheten, in i ”dagssnasket”. Det rör sig om ett utkast som så att säga går över och bortom eventuella beundrande blickar. Att inte kunna stanna upp och ”njuta äran” är ett pris som den som vill uppnå den verkliga äran måste betala. ”Att dö för äran”, det skulle då närma sig ”att dö för sanningen”, att dö för ”viljan att göra dagen till dag”, att dö för ”morgonrodnaden runt alla ting”. Och Ekelund har med det lyckats i någon mån öppna det gamla högtidliga ordet ”ära” och fått det att rymma något helt annat än den ära som mest bara innehåller en massa beundrande blickar för den som vunnit berömmelse, som bara rymmer den upphöjelse och vördnad som tillkommer en krigsherre som vunnit i ett eller annat fältslag eller en idrottare som vunnit en eller annan medalj. Ekelund kan sägas använda sig av just den högtidlighet och positiva

klang som finns kring ordet ära - men han flyttar över ordets kraft till en mer tidlös ära, ett slags livets egen ära. Den kan inte njutas, men man kan dö för den, och därmed också leva för den.

Nr 15. Den verkliga bohemen

”Den verkliga Bohèmen står man alltid i bundsförvantskap med – så snart man befinner sig i det äktas, det ofiknas, önskerenas värld. Här är man aldrig en ensam, en förbigången, utesluten – så länge man rent vill. Ett stort begrepp av bohèmiskt ointresserat – stor och rent och fritt – är mera värt än alla denna världens värdigheter. Ty däri ligger detta: alltid leva – under morgonrodnaden.”

Atticism – humanism (1943)

Ekelund hade inte särskilt mycket yttre framgång i sitt liv. Inte ens under sina första författår som kritikerhyllad poet fick han läsare i någon större utsträckning. Förlaget beklagade sig över osålda diktsamlingar och fortsatte, när Ekelund bytte genre till prosa, att beklaga sig ännu mer över osålda aforismsamlingar. Ekelund skämtade själv om att han efter fyrtio års författarskap bara lyckats skaffa sig ett fyrtiotal läsare. Dessutom saknade han i viss mån förmåga till lättsamt umgänge, vilket gjorde honom tämligen ensam under perioder i sitt liv.

I aforismsamlingarna stärker han upp sin egen syn på verkligheten, i ständig konflikt med ”den andra världen, den som människorna kallar den verkliga”. ”Och ville jag endast fast tro och trösta till min levnadsresas underjordiska sol och dess planetvärld, då reste jag kostligen, då reste jag ’furstligt’. Men ve mig, om jag glömt min

verkliga värld och var hänvisad till att endast färdas i den *andra* världen, den som människorna kallar den verkliga.” (Hemkomst och flykt, 1972).

Bygger han då bara upp en fiktiv värld, en fantasivärld där han själv kan vara hjälte och känna av den framgång som han saknade i ”den andra världen”? Nej, det är väl det som är det märkliga med aforismerna: den värld som Ekelund då och då lyckas locka fram är minst lika verklig som ”den som människorna kallar den verkliga”. Hur går det till? En förklaring skulle kunna vara att den värld som människorna kallar den verkliga i mångt och mycket *är* en fiktion byggd på allmänna föreställningar och överenskommelser. Det är det antagandet som Ekelunds filosofi vilar på, och, som sagt, alltsomoftast lyckas han i aforismerna göra troligt att han faktiskt har rätt.

”Den verkliga Bohèmen”? Det antyder att det skulle finnas en överklig eller falsk bohem. Vem eller vilka skulle det vara? Som jag läser aforismen handlar det om den romantiska konstnärsroll som odlades inom den tidiga modernismen. Där stod bohemen självklart högt i kurs och till rollen hörde en viss lättsamhet, ett visst förakt för den småborgerliga livsstilen och ett slags ”ta-dagen-som-den-kommer-mentalitet”. Men, menar alltså Ekelund, detta var ofta bara en roll som odlades, en teaterroll som spelades av konstnärer och poeter utan verkligt underlag, utan verklig inlevelse. Genom uttrycket ”Den verkliga Bohèmen” slår Ekelund i aforismen åt två håll: både mot de som ”leker” bohemer – och mot den småborgerliga värld som den verkliga bohemen riktar sig mot.

“Här är man aldrig en ensam, en förbigången, utesluten –”. Bakom dessa ord vilar inte enbart en romantisk föreställning om en fiktiv gemenskap med andra ”verkliga bohemer”, utan också Ekelunds något annorlunda definition av ensamhet. ”Vem är ensam? Den som svek sin genius”, heter det ju i en annan aforism. Och ensamhet handlar då i första hand om att ha förlorat kontakten med sig själv, med sitt eget inre - och med sanningen, med sina ideal. ”Här är man aldrig ensam” skulle då snarast kunna tolkas som: här lider man inte av ensamhetskänslan, eftersom man får styrka ur kontakten med sitt inre, med de goda tankarna, med den väg man slagit in på.

En märklig koppling finns i aforismen mellan ordet ”ointresserat” och uttrycket ”alltid leva – under morgonrodnaden”. Ekelund tycks lägga in något alldeles speciellt i detta att vara ”bohemiskt ointresserad”. Vad är det man ska vara ointresserad av? Vad innebär själva den ointresserade hållningen? Till att börja med handlar det nog om att inte haka upp sig på bristen på framgång, bristen på berömmelse. Fastnar man i tankar på sitt eget misslyckande utifrån ”de andras” definition på lycka ställer sig denna tanke i vägen för en ren och enkel upplevelse av det man har närmast. Ett visst ointresse för framgång är för Ekelund en god sak. I övrigt tänker sig nog Ekelund rent allmänt att försöka utvinna det bästa ur den allmänna föreställningen av det behemiska: att inte hänga fast vid saker och ting, att inte gå ner sig i ekonomiska bryderier, att verkligen leva från stund till stund, från dag till dag och inte vara med tankarna i bekymmer för dagar som ännu inte kommit eller dagar som varit. Det här är tankar som lätt blir till schabloner och ur den bara alltför lättsamma, alltför

slappt anammade och självupptagna konstnärsbohemenrollen vill Ekelund utvinna ”Den verkliga Bohèmen”. Och han gör det med hjälp av ”Ett stort begrepp av bohèmiskt ointresserat”. Att vara ointresserad, punkt slut. Som om ett tillräckligt stort ointresse sopade rent i sinnet och gjorde plats för dagen själv. Det ligger i detta en tillit liknande den som finns inom zenbuddhismen. Att ”bara-sitta”, ”shikantaza”, som man inom sotoskolan talar om. Låta tankarna komma och gå som de vill. Egentligen inte alls varken tvinga bort eller tvinga fram något – utan bara genom en viss sorts radikalt ointresse rensa sinnet och göra plats för livet självt. Och då förutsätter man inom zen, precis som Ekelund, att det under all bråte och bortom alla ambitioner finns ett enkelt och starkt liv, ett liv som lyser som ”under morgonrodnaden”.

Nr 16. Vad man i böcker läst

”Denna sak och dessa ord har jag glömt – nu. Jag vet nog var jag skulle finna dem, vet nog var jag skulle ’se efter’. Men jag vet också att denna sak och dessa ord står inskrivna i min natur, och att i det ögonblick min levnadshållning kommit i höjd med dem, då blir skriften synlig; - och att detta i själva verket är enda sättet att verkligen se efter. Ty vad man i böcker läst, det har man likväl icke läst i böcker: det blev läst in fonte, - i källan av natur.”

Spår och tecken (1930)

”Av många böcker magrar man, av få blir man fullblodig i anden”, påstår Ekelund, och han fullföljer därmed en tradition av intellektuellas skepsis mot böcker och det skrivna ordet som går tillbaka ända till Platon. Även C.J.L.

Almqvist uttryckte en viss tveksamhet mot böcker och allmän bildning: ”För nykomlingen på levnadens stig finnas biblioteker, fulla av visdom och behag: men för den, som hunnit till branterna, där hjärtat brister och ett stort oskrymtat krav gör sig gällande, finnes knappt en rad.” Ekelunds samtida Rainer Maria Rilke hade

genom sitt kringflackande liv svårt att frakta runt böcker i någon större omfattning. Men Rilke sa sig bara egentligen behöva en handfull böcker i sitt bibliotek och han nämner förutom bibeln ett par böcker av den danske favoriten J.P. Jacobsen.

Någon vän av bildning i allmänhet var alltså inte Ekelund. En större kvantitet böcker skymde snarast synfältet och gjorde det svårare att

orientera sig. Liksom sin samtida Franz Kafka ville han sila i strömmen av böcker och bara släppa igenom de böcker som verkligen hade förmåga att ”röra vid anden”. Kafka talar om att ”vad vi behöver är böcker som drabbar oss som en smärtsam olycka”, och han fortsätter: ”En bok måste vara yxan för den frusna sjön inom oss”. Ekelund nämner i en aforism den goda boken som ”en god storm: jämn, stark, ihållig, med en djup brusande afton”.

Det går en skiljelinje i samhället mellan å ena sidan de som förespråkar allmänbildningens goda – och de som liksom Ekelund snarast ser en fara i att bildning i allmänhet och böcker och bokläsning i sig görs till något gott utan hänsyn till innehåll. Nu var förstås Ekelund så långt ifrån en kommunal- eller skolpolitiker man kan komma och hans argumentering mot förslappad

bokläsning utgick bara från hans egna preferenser, från det som var bra eller dåligt för just honom själv.

En annan skiljelinje går mellan de som ansluter sig till det allmänna folkliga föraktet för det skrivna ordet som något självklart underlägset den praktiska erfarenheten – och de som trots allt vill hävda att något man läser kan förändra ens liv. För Ekelund kan hans intresse och behov av alla sina husgudar här utgöra ett problem. Är han verkligen beroende av att dagligen läsa sin Goethe, sin Platen, sin Emerson etc., eller skulle han klara sig utan dem? Lever han bara i denna litterära värld som parasit på sina husgudar? Hur förhåller sig över huvud taget den litterära världen till den som inte tar omvägen över det skrivna ordet? Om detta handlar ovanstående aforism och den blir samtidigt en kommentar till Ekelunds egna aforismers förhållande till ”livet”.

Ekelund målar upp en situation där han plötsligt känner ett behov av att slå upp ett eller annat visdomsord (förmodar jag att det är), och han kan inte just då hitta boken eller stället med just den sökta frasen. Kanske han då kommer att tänka på att det ligger en viss svaghet i detta att vara beroende av några ord från någon, en viss ömklighet i att inte kunna leva utan just de där orden från just den eller den husguden? - Klarar jag mig verkligen inte utan de där orden? Måste jag ha dem här just nu? Och han kommer fram till att det väl egentligen handlar om att istället lyssna inåt mot sitt eget innersta: ”dessa ord står inskrivna i min natur”. I den mån han verkligen läst, förstått och på djupet tagit intryck av orden bär han dem med sig – och det där med att slå upp dem kanske i själva verket var ett slags bekvämlighet för att slippa lyssna inåt, slippa ”höja sin levnadshållning”. Och då handlar det nog inte längre om just den eller den frasen, just de orden, utan mer om en allmän känsla eller insikt som den författarens fras lyckades förmedla. ”då blir skriften synlig” ska förmodligen inte tolkas bokstavigt, utan ses som att man genom att lyssna inåt kan komma i besittning av den insikt som den för tillfället glömda ordalydelsen förmedlade.

Erfarenheten hos Ekelund om att det förhåller sig på det här sättet med det han verkligen läst och tagit intryck av, beskriver också en växelverkan mellan det skrivna ordet och den egna läsande personen. Att något man har läst kan *skrivas in i ens natur* rör vid samma viktiga tillit som i frasen: ”Du är vid källan. Alltid” – och: ”du vet icke en tusendel av vad du i grunden vet”. Då

blir också sista meningens paradox om bokläsande mer begriplig: ”Ty vad man i böcker läst, det har man likväl icke läst i böcker”. Det handlar om det man *verkligen* har läst i böcker, vad man i böcker *verkligen på djupet* har insett och tagit till sig av – det som skrivits in i ens natur. Som om den verkligt läsande öppnade en port till sitt inre, till sin natur, och lät det verkligt lästa införlivas med denna sin inre natur. Det man har läst i böcker på detta sätt har man inte bara tagit del av som vilken inläst information som helst – ”det har man likväl icke läst i böcker” – utan man har låtit hela ens person bli indränkt av det lästa.

Och Ekelund för det hela ett steg till: ”det blev läst in fonte, - i källan av natur”. Inte nog med att du låter din inre natur bli präglad av det lästa – det du har läst är också natur! Då är konflikten mellan praktisk erfarenhet och bokläsande definitivt upplöst. Du läser rakt ”i källan av natur” och det lästa går rakt in i din natur. De skrivna orden är ett mellanled som upplöses i ”natur”. Ekelund hävdar förstås inte att det är så bokläsande i allmänhet går till: detta är bara en yttersta möjlighet som gäller för optimalt läsande av det djupast sagda och under vissa, särskilt gynnsamma omständigheter. Men det är ett möjligt läsande! Och det är nog inte ett alltför djärvt antagande att Ekelund kunde tänka så om sina egna aforismer när de fungerar som bäst. För den som verkligen läser Ekelunds aforismer är det inte frågan om en beskrivning av en viss livsfilosofi, eller ens en viss insikt eller kunskap, utan mer som om aforismens ord förmår röja ett verkligt förhållande, som om de drog bort en slöja och uppenbarade källan.

Och kanske det i så fall i detta sätt att läsa finns något slags självsanering, kanske det bara är det renaste, det som verkligen är källan, som tar vägen in i din egen natur, bortom Ekelunds egna trauman och bindningar? Kanske det finns ett slags gemensamt rörande vid den rena källan som Ekelunds aforismer alldeles oberoende av sin upphovsman i vissa, särskilt gynnsamma stunder lyckas uppnå? Man behöver inte alltid slå upp just den där aforismen igen, utan kan lyssna inåt och komma i nivå med aforismens insikt - och vara vid källan, alltid.

Nr 17. Lusten

”Lusten – den verkliga nämligen – är intet annat än andens samling i sig själv; kontraktion, kraftvila. Lusten – den falska – är motsatsen till detta; är spriddhet, flykt från sig själv.”

Båge och lyra (1912)

Det är från sitt eget sjäsliv Ekeklund utgår och han är på samma gång sin egen patient och sin egen terapeut. Hans uppmärksamhet är riktad mot det inre, även om det paradoxalt nog samtidigt leder utåt, bort från den ensamhet som uppstår av ren vilshenhet. Att söka sig inåt utan att hamna i det introverta tänkandet, det isolerade, livsfrånvända terapitänkandet är i själva verket en av de paradoxer som tycks ladda många av aforismerna.

Ett annat ämne för Ekelund i hans strävan efter vitalitet och balans är hur han ska förhålla sig till det han kallar ”affektlivet”, dvs lusten och passionerna som tycks leva sitt eget liv. Här blir den grundläggande taktiken ofta att försöka införliva – och därigenom oskadliggöra – affektlivet. Att erkänna lusten och passionerna, inte förneka dem: ”mot passion duger intet att ställa upp annat än passion”. Ekelund ser detta affektliv som något som man, rätt använt, kan ha nytta av. En kraftkälla – om man bara kan få kraften att gå rätt. Tänkandet, i Ekelunds tappning, är ingen eterisk, återhållsam aktivitet, utan någonting djupt passionerat.

I en aforism heter det om affektlivet: ”Bäst är det, förekommer det mig, när affektlivet står som ett stormmoln på avstånd, ett hot, ett skrämmande som man ej låter förlama sig av, accepterar som fait accompli och begagnar sig av som en fin bris”. En vacker bild med många nyanser. Samtidigt kanske inte helt övertygande? Hur håller man ett stormmoln på avstånd? Ekelund hade själv en god portion av det koleriska i sin karaktär och olika grepp för att tygla det bångstyriga affektlivet återkommer i hans aforismer genom åren.

Ett sätt är att försöka utvinna det goda ur denna kraft. Det är helt i linje med Ekelunds allmänna taktik, att vrida vapnet ur fiendens händer och själv bruka

det. Tricket är förstås att träffa rätt, att verkligen lyckas hitta det goda och ge det ett namn så att det kan fås att bli ens bundsförvant. Och det är väl just här som Ekelund visar sitt mästerskap. Han har en förmåga att i några få ord urskilja det goda så att orden verkligen träffar.

Ofta är det enskilda, väl valda ord som får bära upp en aforism och rymma det som gör att bygget håller. I aforismen om den verkliga lusten får ordet "anden" bära ett tungt lass: "andens samling i sig själv". Lusten, som ju i sig i första hand är något kroppsligt, en erotisk urkraft, görs i en mening om till något andligt, utan att det känns särskilt märkligt eller främmande. När väl så har skett kan det goda utvinnas: kontraktionen, kraftvilan - som sedan kan användas som vapen mot den falska lusten: spriddheten, flykten från sig själv.

Det kan se ut som en ren ordlek, men aforismen skulle inte ha någon som helst laddning eller kraft om det inte var så att Ekelund faktiskt fångar någonting verkligt. Av den erotiska urkraften som lusten besitter får Ekelund en viss del att kanaliseras in i orden: kontraktion, kraftvila. Där gör de sin verkan och blir som ett tungt ankare som håller lusten på plats. Man kan lägga märke till den geniala nyskapelsen "kraftvila", ett ord som i sig rymmer hela förvandlingen. Och det är fortfarande den kroppsliga, erotiska lusten det handlar om. Det är en förvandling som i en betydligt mindre sofistikerad form på sin tid gav anhängare till kyrklig väckelse, men som exempelvis dagens kristendom inte har en chans att hänga med på, för att inte tala om dagens politik eller dagens allmänna förnuft. Där förblir lusten någonting oformligt, djuriskt, kroppsligt, laddat - spännande visserligen, men omöjligt att hantera.

Det Ekelund tycks säga är att lusten går att hantera. Den är inte alltigenom djurisk eller barbarisk, tvärtom: den har förmåga att fylla dig med både kraft och vila, den kan verka som en samlande kraft i ditt inre. Och fortfarande är det lust det handlar om. Samma gamla lust som fyller sexsajter på Internet och porrklubbar i storstäderna med besökare. Fast där är den just "spriddhet, flykt från sig själv".

Man kan också ana i den här aforismen Ekelunds ”krig” mot modernismen, eller rättare sagt: mot modernismens konstnärsideal. Det hör inte riktigt hit, men just ”spriddhet, flykt från sig själv” är något som Ekelund verkar ogilla. Till vissa sidor av den tidiga modernismen hörde förstås också ett romantiskt konstnärsideal som hyllade bohém livet, utbrändheten, de sena kvällarna, festandet, galenskapen etc. Senare övertogs detta ideal av företrädare för rockmusiken och vi har kanske alla i västvärlden blivit så indoktrinerade av detta ideal att vi knappt vet hur djupt det sitter i vissa av oss. Där detta ideal har fått fäste får mycket av det som Ekelund står för en tråkighetsstämpel på sig. Det är tråkigt med ”kontraktion, kraftvila”, men häftigt och roligt med ”spriddhet, flykt från sig själv”. ”De flesta känner icke till någon annan entusiasm än den artistiska, upprörda och förvirrade”, skriver Ekelund i en aforism (Metron, 1918). Det är just de splittrade, halvgalna flyktmänskorna som livar upp en fest genom sina infall, genom sin höga puls och spännande upptåg. För Ekelund var detta ideal en realitet, något han också var tvungen att förhålla sig till. Och precis som det finns aforismer som laddas av försöken att komma tillrätta med affektlivet, finns det aforismer som laddas av försöken att komma tillrätta med detta konstnärsideal. Problemet för Ekelund var kanske att han så gärna ville vara, och också var, fullt ut livsbejakande – och detta konstnärsideal, liksom i viss mån våra tiders rockkultursideal – hade tagit patent på det vitala, det mest blodfullt livliga, passionerade. Ekelunds uppgift blir i så fall att försöka återerövra det kraftfulla, blodfulla livet – och föra det till där han tycker att det hör hemma: i kraftvilan, kontraktionen.

Nr 18. Mystikerns perspektiv

”Att göra en enkel glädjes,
enkel renhets beslut – och
dess hemlighetsfulla
planläggning – till den
medelpunkt, som samlar alla
dina strävanden och
förhoppningar, - och tack
vare vilken du överallt kan
medtaga dem, överallt
ledsagas av dem! Att kring
den enkla levnadsdetaljen
kyniskt enkelt samla! –
Vissa energier nära sig
endast i förhållande till
tidighet och nybörjan,
- och kanske just de yppersta.

En enda maxim,
som *laves*, är en större
rikedom än den
mångsidigaste lärdoms-
och
förståndsbesittning- Ty
ett sådant förhållande
öppnar förbindelse med
hela området av
mänsklig
nyhets-värld.”

Det andra ljuset (1935)

Här tycks Ekelund ställa lärdomsperspektivet mot mystikerns perspektiv på tillvaron. Enligt lärdomsperspektivet kan bara den ges auktoritet som har verkligt stora kunskaper. Saker och ting är inte enkla utan kräver långa och ingående förklaringar, det krävs åtskilliga års skolgång och mångårig forskning för att kunna säga att man verkligen vet något. Den som inte underkastat sig en stor mängd läsande, en mångårig skolgång, har inte rätt att säga sig veta någonting om någonting. Så lyder den lag som vi i lärdomssamhället lever under. Man kan också notera att Ekelund inte bara vänder sig mot lärdomskulten, utan även mot upphöjandet av förståndet – ”den mångsidigaste lärdoms- och förståndsbesittning” – som garanti för rikedom. Det krävs varken goda kunskaper eller hög intelligens för att uppnå den rikedom Ekelund talar om.

Hos mystikern kan allt rymmas i en enda blick. Och det krävs inte något läsande alls: ”Du är vid källan. Alltid”. En hel filosofi kan, åtminstone för den vise själv, sammanfattas i ett enda ord,

en enda maxim. Heidegger, som till viss del delar referenser med Ekelund, säger om tänkandet: ”Att tänka handlar om att inskränka sig till en enda tanke, som till slut blir stående som en stjärna på världens himmel”. Det är ett annat sätt att se

på kunskap än det traditionella: inte som en komplex och utbredd materia med allt större volym – utan som en insikt som i princip ryms i handen.

”Where is the wisdom we have lost to knowledge, where the knowledge we have lost to information”, frågar sig T. S. Eliot i diktsamlingen “The Rock” (1934). Eliot antyder ett förfall från visdom till kunskap och ett ytterligare förfall från kunskap till information, och någonstans på vägen byter också auktoriteten skepnad - från den ordlösa klokheten till den mångordiga informationskompetensen. Ekelunds sympatier finns hos den mest extrema formen av visdom, den som hör mystikerna till och kan sammanfattas i ”en enkel glädjes, en enkel renhets beslut”.

Hur förhåller sig denna form av auktoritet till religionens perspektiv på tillvaron? Skulle man inte på sätt och vis kunna kalla tron på en gud för ”en enda maxim, som leves”? Jo, på sätt och vis. Inom vissa delar av det religiösa livet strävar man onekligen efter att försöka sammanfatta sin känsla och sin tro i en enda sats, ett enda ord. Fast Ekelunds filosofi tycks då innehålla betydligt mer av utmaning och mörkersyn och radikalt tvivel än den traditionella västerländska kristendomen. Religionen har väl dessutom mer sällan det radikalt individuella perspektiv på auktoritet som Ekelund företräder. Inom Ekelunds tankevärld finns knappast några präster eller påvar som kan ”göra jobbet åt en” eller som för den delen fått sin auktoritet till skänks utifrån. Auktoritet i Ekelunds värld ligger mer hos den enskilde, det hör intimt samman med förmågan att själv vara levande, ”att kring den enkla levnadsdetaljen kyniskt enkelt samla”.

Är Ekelunds perspektiv för den skull mystiskt i den meningen att det är omöjligt att riktigt begripa? Nej, det tror jag inte det behöver vara. Vissa av orden i aforismen tror jag ger vägledning till hur Ekelund tänker sig att mystikerns perspektiv på tillvaron fungerar. Viktiga ord som ”tidighet” och ”nybörjan”. Dessa ord har också en direkt förbindelse till Ekelunds avslutande uttryck ”nyhets-värld”. Fast det handlar knappast om att hålla sig informerad om det senaste som hänt i nyhetsväg från media runt om i världen - trots ordet

”nyhets-värld”. ”Tidighet”, ”nyhets-värld” och ”nybörjan” ska nog istället ses som begrepp som ligger tätt intill tomheten i tillvaron. Allting börjar med ingenting, och den som vill hålla sig nära detta ”ingenting” bör söka sig till det tidiga, det som ligger nära en början. Tätt intill tomheten syns livet som starkast – som kontrast till den rena tomheten.

Men det rör sig knappast heller om att i tanken hålla sig nära vetenskapens ”Big Bang”; det är inte den typen av början som föresvävar Ekelund. Om man istället tänker sig att livet skapas på nytt hela tiden, att tillvaron till själva sitt väsen är dubbel och innehåller både tomhet och liv där livet dagligen och stundligen förhåller sig till det totala Intet – då är man nog på rätt väg att förstå Ekelunds nyhetsbegrepp.

Rüdiger Safranski kallar i en essä Martin Heidegger för ”börjandets filosof” och menar med det att han håller sig tätt intill ett slags nystart av den enskildes tänkande. ”Heidegger dyker ned i vissa stämningar”, skriver Safranski, ”på så sätt att han därav vinner en ny, en andra början, en existentiellt förvandlande början”. Heideggers exempel på den typen av förvandlande stämningar är främst ångesten och ledan. I både den obestämbara oron och ångesten som man när som helst kan drabbas av, och i ledan, tristessen, möter vi den stora tomheten. Om vi verkligen vågar oss på att möta den tomhet som finns på botten av dessa stämningar eller känslolägen, kan dessa stämningar leda till att vi paradoxalt nog börjar uppskatta det enklaste enkla, t ex detta att bara finnas till, att möta en ny dag, ta emot solljuset som strömmar in och ljud och dofter. Den mest extrema formen av existentiellt förvandlande stämning som också kan ge en känsla av ”nybörjan” finner man i upplevelser nära döden. Både Ekelund och Heidegger tänker sig ett slags mindre form av nära-döden-upplevelser som kan ge den klarsynte en känsla av ”ny början”, av ”tidighet” och ”nyhets-värld”. Och den ”maxim, som leves”, som Ekelund talar om, skulle kunna vara en av hans egna aforismer som uppmanar till öppenhet för ångesten, för ”mörkertanken”.

Man kan lägga märke till att det hos Ekelund inte bara handlar om att tänka, utan också leva sina tankar. Det som Ekelund indirekt påstår i denna aforism är att det går att reducera all visdom till någonting mycket enkelt, någonting mycket kortfattat. Han menar dessutom att det är ganska praktiskt att försöka göra denna reduktion, eftersom man i denna enda tanke kan samla allt det man innerst inne lever för, och på så sätt egentligen bara behöver dra sig till minnes denna enda tanke för att ha en hel levnadsfilosofi klar för sig.

Man kan också ana en viss kritik mot den visdom, den levnadsfilosofi som tenderar att bli alltmer komplicerad, innehålla alltmer raffinerade distinktioner och alltfler levnadsregler att följa. Kanske också en kritik mot den som sprider en massa kloka ord kring sig och håller sig med en mängd maximer i teorin, men inte riktigt följer en enda av dessa. Håll inte på och producera en massa levnadsvisdom, prata inte så mycket om hur man ska leva, tycks Ekelund mena, utan lev istället! Försök att åtminstone hålla fast vid och iscensätt en enda av alla dina levnadsmaximer, så uppnår du något som är mycket större än den som genom idoga studier lyckas bli expert inom någon speciell disciplin, den som genom mycket kunskap och lärdom och information alltid har relevanta fakta att meddela.

Nr 19. Absurda vardagar

”Att livet har vad man kallar ’vardagar’ är en fruktansvärd absurditet. Innan detta begrepp utrotats, satts på museum, har mänskligheten icke rätt att tala om kultur.”

Tyska utsikter (1913)

Det här är en aforism med stort djup och stor radikalitet - kanske större än vad Ekelund själv var medveten om? Den talar om varje dags liv, alla ögonblick vi genomlever, och påstår att detta liv som vi lever skulle kunna vara så mycket mer! Den säger det som barn och tonåringar kan tänka om de vuxnas liv: vad är det för liv, egentligen? Det verkar så fattigt, så innehållslöst! En radikalitet som slipas ner med åren, lager efter lager tills dess att en allmän liknöjdhet återstår, en tillfredställelse med att överhuvud taget ha en vardag som bara rullar på. Ett liv som hankar sig fram från semester till jul, från nyår till sportlov, från sportlov till påsk osv., utan några anspråk på att uppleva några större höjdpunkter däremellan.

Harry Martinson prövar en liknande hållning i ett kåseri från 1930-talet om det i hans ögon urspårade julfirandet: ”Julhögtiden är för exempel länge så överlastad, att den knappt bär sig själv. Den dignar under sig själv och har sprängt all sin mening”. Martinsons poäng är att all denna fokusering på högtiden gör att vardagen bara blir en intetsägande transportsträcka: ”Högtidens firande innebär en tyst överenskommelse om att vardagen är ond, sekunda, outhärdlig”. Varken Martinson eller Ekelund vill riktigt gå med på denna tysta överenskommelse om vardagens gråhet. Men man får nog inte missförstå saken: de har verkligen inget emot vardagar, tvärtom, men de vänder sig mot att vi rakt av accepterar och utgår ifrån att våra liv till största delen ska bestå av dagar som bara flyter på, som man bara genomlever i något slags halvdvala.

Genom detta krav på att utrota begreppet ”vardag” tänker Ekelund inte bara bortom det allmänna vuxna förnuftet, han tänker bortom politiken, bortom religionen (som nöjer sig med en helig söndag), bortom kulturen och bortom all

rim och reson... Att utrota vardagen – det är ett krav som väl i vårt västerländska samhälle bara hålls vid liv av konstnärer och rockmusiker ("It's better to burn out, then to fade away") – och knappt det. För vad skulle det innebära att sätta denna vardag på museum? Det skulle innebära en total förnyelse av inte bara vårt sätt att uttrycka oss, utan av hela vårt sätt att vara.

Fast vad är det för fel på vardagar, egentligen? Är det inte rätt skönt med just den trygga, hemtama vardagen? Dagar som bara lunkar på och där inget vidare finns som stör lugnet. Jodå, det är väl inget fel på vardagen. Ekelund är inte, som i det romantiska konstnärsidealet, ute efter att göra varje dag till en sjuhelvets fest; det är inte riktigt ett motto av typen "It's better to burn out, then to fade away" som föresvävar Ekelund. Det handlar mer om på vilken nivå man befinner sig i sin vardag: Om man sjunker in i vardaglig dvala eller förmår att uppskatta "varje dags eld" (Octavio Paz). Den typ av uppskattning av vardagen som Ekelund är ute efter liknar snarare den uppskattning som den som utsatts för dödsfara kan erfara, väl hemma igen i vardagen. Då får vardagen sin rätta belysning – och är strängt taget inte vardag längre eftersom varje stund känns unik. Att hålla en sådan eld vid liv, utan att bli sentimental, utan att stelna i någon religiös pose eller lättköpt Carpe-Diem-tanke, är vad Ekelunds "dag-tänkande" till stor del handlar om.

Men hur kan detta vardagsbegrepp kopplas till kulturbegreppet? Vad menar Ekelund när han påstår att vi inte har rätt att tala om kultur? Det är just här som Ekelund blir riktigt radikal på ett för honom ganska ovanligt sätt. Genom att ge sig på själva begreppet "vardag" lämnar Ekelund det "själshygieniska" och kommer istället in på samhälls- och civilisationskritik. Det är en ytterligare fördjupning av radikaliteten i vardagskritiken som samtidigt träffar både de som kallar sig kulturkonsumenter och i ett slag hela vår västerländska kultur. Det som är någonting annat än vardag, det som är förtätade ögonblick, magiska möten etc, har i vårt samhälle förvisats till speciella kulturevenemang. Musikkonserter, poesiuppläsningar, film- och teaterkvällar – där finns det som inte är vardag utan vad vi valt att kalla kultur. Vardagen förutsätts vara tömd på detta, grå och tråkig

utan den magiska förtätning som en musikupplevelse kan ge. Och vi har accepterat faktum, vi begär inte mer av vardagen. Vi har nöjt oss med korta ögonblick av kultur i en lång och grå vardag, när vi i stället kunde sträva efter att varje dag blev lika magisk som de där timmarna under en förtätad föreställning.

Och vi ska kalla oss för ett kulturfolk? Vi ska kalla oss civiliserade? Att tolka Ekelunds kritik som civilisationskritik är inte långsökt eftersom han talar just om det som utrotats och satts på museum. Vad är det som utrotats och satts på museum? Forna kulturer. Fjärran kulturer. Vi håller oss med en stor portion självgodhet och tycker att vår kultur är så mycket högre stående än de museala kulturerna – och så består den till största delen av intetsägande vardagar vars förväntade meningslöshet dessutom är inbyggd i systemet! Den som ifrågasätter vardagens vardaglighet betraktas antingen som romantiker eller revolutionär. Livet består till största delen av transportsträcka och den som vill ändra på det är helt enkelt inte riktigt vuxen.

Hur sätter man ett begrepp på museum? Vad antyder man med ett sådant krav? Man antyder behovet av en total begreppsförnyelse – och i förlängningen en total språkförnyelse. Så länge vi använder oss av begreppet ”vardag” med en inbyggd icke-förväntan, en inbyggd förväntad meningslöshet, så länge är vi fångna i vardagstänkandet. Där, i språkets utkanter, finns formuleringarna som kan fånga ett mer mänskligt sätt att förhålla sig till vardagen på. De begrepp vi rör oss med sätter gränserna för oss att som kollektiv tänka och handla. Det är i språket förnyelsen måste äga rum, det är där vardagsrevolutionen måste ta sin början. Inte förrän ett begrepp som ”vardag” utrotats, kan vi börja tänka annorlunda – och vara annorlunda.

Nr 20. Värdighet

”Kunna taga sig själv på allvar - : det är det oundgängliga tvånget och behovet härtill som vi beständigt faller tillbaka på. Därför skall den mörka livssynen heller aldrig förlora sin makt över mänskliga sinnen. Och även den människa som alltid kände sig löjlig, alltid led av att aldrig känna sig värdig, har *en* tillflykt för värdighet: döden.”

*Lefnadsstämning
(1925)*

Varför så dystert? Varför se allt i svart? Varför denna fixering vid död och allvar? När man kan vara glad istället! Varför inte se saker och ting från den ljusa sidan? Ta lite mer lättsamt på tillvaron och försöka tillföra lite ljus och glädje istället för all denna dystert? Är inte livet tillräckligt dystert i sig självt? Är det inte bättre att försöka skapa lite motvikt till allt elände? Är det inte rentav vår plikt att försöka sprida glädje och munterhet i sociala sammanhang istället för detta överdrivet seriösa upplägg?

Ovanstående frågor bygger på ett dualistiskt perspektiv på tillvaron. Ett antingen-eller-tänkande. Du är antingen glad, spirituellt och social – eller dystert, tråkigt och asocial. Aldrig

både-och. Du måste välja: död eller liv, sorg eller glädje, samvaro eller ensamhet. Och inte nog med det: utifrån det här perspektivet befinner sig var och en i den möjliga valsituationen, med möjlighet att välja antingen det ena eller det andra.

Ekelunds inledande fras är smart: ”Kunna taga sig själv på allvar...”. Det är en positiv användning av ordet allvar som är svårt att motsäga. Vem vill inte ta sig själv på allvar – och vem vill i så fall inte åtminstone i det avseendet ”vara allvarlig”? För många är det helt nödvändigt: det är både ett tvång och ett behov. Hur då? Vad är alternativet? Alternativet handlar om social utplåning, om total anonymitet. Att inte ta sig själv på allvar, att inte ta sitt liv på allvar, det innebär att välja den ytliga vägen på flykt bort från mörker och sorg. Och även om en och annan kanske hellre skulle vilja välja att gå upp i mängden, in i

anonymiteten, så har de inte alltid de anlag till ytlighet och avtrubbning som är en förutsättning för att lyckas. Återstår alltså allvaret, tvånget att ta sig själv på allvar, behovet att ta sig själv på allvar. En och annan kommer alltid att finnas som är beroende av allvaret för att överleva, som helt enkelt inte klarar att hålla sig till den ytliga munterheten även om de skulle vilja. Det är sörjt för att ”den mörka livssynen”, den som rymmer ett allvar, den som tar livet på allvar, alltid ska hitta nya företrädare bland mänskliga sinnen.

Aforismen kan sägas forma sig till ett försvar för detta allvar, ett försök att förklara dess nödvändighet, dess nytta. Allvaret är den vekes vän. Att en aforism som beskriver detta förhållande över huvud taget behöver skrivas beror på att världen tillhör dualisterna, de som kräver ett ställningstagande: för eller emot glädjen – och världen tillhör glädjedyrkarna, då som nu. Det är ”glad och utåtriktad” som har företräde framför ”sorgsen och inbunden”, då som nu. Och att vara både-och, som väl de flesta egentligen är, ges inte som alternativ. Sorgen tynger den veke och världen utsätter den sorgsne inåtvände, den som tar sig själv och världen på alltför stort allvar, för sitt hån. Varför inte lämna detta allvar? Varför inte komma ut ur din dysterhet? Varför inte ta livet lite mer med en klackspark?

Ekelunds råd består i att inte bara hålla fast vid sitt allvar, utan dessutom gå det stora mörkret till mötes. Just i det djupaste mörkret finns den livskraft du behöver för att stå upprätt, där har du ett vapen mot dina vedersakare. ”Little boy lost”, sjunger Dylan, ”he takes himself so seriously”. Den som tar sig själv på alltför stort allvar riskerar att bli utsatt för ett visst hån, direkt eller indirekt. Det är de utåtriktade festmänniskorna som har rätten på sin sida; den som inte hänger med i svängen kan lätt framstå som tafatt och löjlig. Men längst in i detta allvar som är den vekes handikapp finns alltså enligt Ekelund ett vapen: döden.

I det hån som riktas mot den inåtvände, allvarlige finns samtidigt en flykt bort från allt vad död och allvar heter. Och just häri ligger en möjlighet för den allvarlige att gripa ett vapen. Just denna flykt från död och allvar är en svaghet

hos den ytliga världen. Att möta sin egen död och uppnå en viss förtrogenhet med tanken på sin egen död, ger den allvarlige ett ointagligt försprång gentemot en värld som inte förstår sig på eller vill veta av sorg och död. På din flykt undan en ytlig världs hänfullhet kan du få fatt på den död som bara är din egen, som ingen i världen kan ta ifrån dig och vars allvar den ytliga världen står handfallen inför. In i ödets enkelhet – det är nog dit Ekelund vill ta oss, eller i alla fall ville försöka ta sig själv.

Nr 21. Paradoxen

”När man mistat alla ambitioner, går man under - : ifall man icke samtidigt upptäcker för sitt inre öga den största och gudalikaste av alla – den att icke ha någon.”

Veri Similia (1916)

Liksom på den jämnåriga författaren Franz Kafka – tre år yngre än Ekelund - utövar paradoxen en speciell lockelse på Ekelund. Fast det är, som Carl-Erik af Geijerstam visar i sin ”Det personliga experimentet”, inte den publikfriande paradoxen i Oscar Wildes stil som Ekelund är ute efter. Det är en mer allvarligt menad och djupare paradox som kommer av ett slags ord- eller tankebrist. Det handlar om tankar

som orden inte riktigt räcker till för att uttrycka – och då kan paradoxen komma till hjälp. Paradoxen kan mycket snabbt skicka en tanke ut på djupt vatten, vilket är en tillgång för den som vill uttrycka sig kortfattat. I paradoxen finns en kraft som Ekelund skickligt utnyttjar i sina aforismer. Den ger den korta texten en hastig och omedelbar laddning, som ett slags kortslutning. Den tvingar tanken ut mot sina gränser, att gå utöver sig själv. ”Aforismen – tanken som händelse”, skriver Ekelund. Med hjälp av paradoxen får Ekelund ord och begrepp att börja röra på sig, han startar en händelse, en rörelse där tanken börjar tänka mot sig själv, för att i nästa steg gå utöver sig själv.

Att inte ha någon ambition är också en ambition. En ambition som livnär sig på tomhet, på Intet. Och ingenstans har väl detta bruk av paradoxen drivits så långt som inom den ambitionslösa zenbuddhismen. Hela traditionen kring de s.k. koanerna, de korta tankenötterna som skickar de stackars lärjungarna inom zen rakt ut i tomma intet, bygger ofta just på paradoxen som tankefigur. ”Hur låter ljudet av en enda hands applåder.”; ”Vad var ditt ansikte innan dina föräldrar föddes?”.

Vad innebär det att inte ha någon ambition? Eller att inte ha någon ambition som ambition? Varför skulle det ligga något gudalikt i en sådan brist på

ambition? Här får man nog söka sig till en annan av Ekelunds aforismer för att få upp ett spår att följa. I en aforism som börjar med ett citat av Alexander den store - ”Strunt i bagaget!” – slutar Ekelund med: ”Och vad är ställningar, rang och anseende och folks prat och meningar annat än lump. Det är bagage, och sådant är världen full av. De reser genom livet med sitt kära bagage, tror de, ja! Men det är bagaget som är ute och reser – med dem” Vad är slutprodukten för den som har ambitioner om inte bagage? Ambitioner är mål i livet – och mål är i det här sammanhanget för det mesta något som i slutändan blir ett bagage. En vunnen medalj att bära runt halsen, en lön att köpa drömhuset för, en erövrade yrkestitel, ett kändisskap. Risken är att dessa ambitioner, detta uppnådda bagage, fullkomligt tar över och ställer sig i vägen för själva livet och levandet. Bara den som kommer utan bagage, som kastat alla ambitioner åt sidan, förmår att ta till sig livet.

Det är en radikalitet som kan tyckas något överdriven. Vad är det för fel på kompromisser? Ett lagom bagage kan väl inte skada? En och annan ambition kan man väl ha utan att den helt tar över? Nej, livet är kompromisslöst, tycks Ekelund mena. I varje traditionell ambition lurar en fara. Det krävs ett helt annat tänkande, ett kliv över en avgrund till den andra sidan.

Och det är just där som paradoxens kortslutning kommer in i bilden. Ekelunds gudalika ambition är av ett helt annat slag än den traditionella ambitionen. En avgrund skiljer de båda ambitionerna åt. Eller, som i aforismen, en undergång: den som mist sina ambitioner går under – och måste så göra. Undergången är i själva verket en förutsättning för aktiverandet av ”det inre ögat”.

Aforismen beskriver en bana. Från den av ambitioner uppfyllda, strävsamma människan – till klarsynens håglöshet när de ambitioner man haft plötsligt förefaller futtiga, omöjliga att tro på – genom den undergångslika oföretagsamheten när man saknar mål och mening, den totala depressionen som hotar att dra ner en i djupet – och över till den andra sidan där det enkla livet

väntar, livet utan bagage, utan strävan, där själva detta att hålla sig lätt och utan bagage, att inte låta sig lockas in i ambitionens värld av jämförelser grannar emellan, vänner emellan, blir till en ambition att leva för, en kraftkälla att ösa ur.

Tittar man på aforismens olika delar är det svårt att inte lägga märke till hur ”det inre ögat” blir den här aforismens ”kontraktion, kraftvila”, den här aforismens ”blåa fält”, den här aforismens ”källa”. Liksom i flera av Ekelunds aforismer innehåller den en mittpunkt med stark dragningskraft, ett stormens öga som i det här fallet dessutom är ett inre öga. Runt detta inre öga byggs aforismen upp, med det insnärjda livets hopplöshet före sig – och den fria rymden som det inre ögat öppnar upp för efter sig.

”--- om man inte samtidigt upptäcker ---”. Samtidigt, dvs just *i* undergången. När man tappat alla ambitioner och den rena tristessen breder ut sig. När man inte längre tror på någonting. Det är då man har chansen att upptäcka ambitionslösheten ”för sitt inre öga”.

Ekelunds poäng är inte helt olik den som Ola Magnell sjöng om på 1970-talet i sin ”Nya perspektiv”: ”När du tappat alla fästen och kontakter och blir varse ditt förrödda kapital. När du rusat blint och hamnat på din akter och sörjer dina svikna ideal --- Det är då först då som saker börjar hända, och det är då som du kan börja skönja nya perspektiv.” Med Hölderlins ännu mer radikala ord: ”Wo aber gefahr ist, wächst das Rettende auch” (”Där fara är/ växer det räddande även”). Listan kan göras lång på citat från olika poeter, filosofer och låtskrivare på samma tema. Det de vill säga är nog att just då, i undergångens stund, när du mist alla ambitioner och är på väg att gå under, det är just då som du kan få syn på något genom ditt inre öga. Och det Ekelund tillför den långa raden av omvändelser, är i detta fallet hans upptäckt kring ambitionen. Han ser att detta tillstånd då alla ambitioner slocknat går att uppfatta som en ny ambition, något att leva för, något att hålla fast vid, en livsväg, en riktning: ”den största och gudalikaste av alla – den att icke ha någon”.